

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Κείμενα
Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας**

Γ΄ ΤΕΥΧΟΣ

Γ΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

5ος τόμος

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Τεύχος Γ΄
(1945- 2000)**

Γ΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

5ος τόμος

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο : Κώστας Μπαλάσκας,
Σύμβουλος Π.Ι.**

**Επιμέλεια έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου: Θεόφρ.
Τριανταφυλλίδης (1881-1955)
Δυο παιδιά στην παραλία (1919)
Εθνική Πινακοθήκη**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

Αμαλία Χατζηνικολάου

Επιμέλεια: Γελαστοπούλου Μαρία

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

Σπύρος Πλασκοβίτης

Το φράγμα (απόσπασμα)

ΕΧΕΙ ΔΙΑΤΥΠΩΘΕΙ η άποψη ότι το μυθιστόρημα αυτό συμβολίζει το άγχος του σημερινού ανθρώπου από την απειλή των ανέλεγκτων δυνάμεων, που ο ίδιος νομίζει ότι έχει τιθασεύσει κι ωστόσο ξεπερνούν τ' ανθρώπινα μέτρα του ελέγχου.

Το φράγμα είναι ένας τεράστιος υδατοφράχτης που εκτείνεται σε μερικά χιλιόμετρα σε μια περιοχή που δεν προσδιορίζεται γεωγραφικά. Είχε χτιστεί, για να συγκεντρώνει τα νερά σε μια πεδινή

έκταση γεμάτη βάλτους, χειμάρρους και ποτάμια. Και χάρη σ' αυτό το τεχνικό έργο ο τόπος μεταμορφώθηκε γρήγορα σε μια εύφορη πεδιάδα. Στα κράσπεδα του φράγματος αναπτύχθηκε η Γκρίζα, μια βιομηχανική πόλη με έντονη οικονομική δραστηριότητα. Τίποτε δε διατάραζε την πρόοδο και το ρυθμό της ζωής στην περιοχή ως τη στιγμή που οι συντηρητές του φράγματος νόμισαν ότι παρατήρησαν κάποια ύποπτα φαινόμενα σχετικά με την αντοχή του, τα οποία όμως δεν ήξεραν να εξηγήσουν. Οι αόριστες φήμες που κυκλοφορούν αρχίζουν να κλονίζουν την πίστη για την ανθεκτικότητα του φράγματος χωρίς ωστόσο να υπάρχει συγκεκριμένη αιτία, που να δικαιολογεί τη γενική ανησυχία του πληθυσμού.

**Η κυβέρνηση στέλνει
εσπευσμένα το διακεκριμένο
υδρολόγο μηχανικό Αλέξη Βαλέρη με
εντολή να εξετάσει το φράγμα και να
της υποβάλει μια επιστημονική
έκθεση που θα διαλύσει τον αόριστο
φόβο. Τον μηχανικό φιλοξενεί στο
αρχοντικό του ο Μπεναρδής
Χαρίτος, ένας ογδοντάχρονος
κτηματίας της περιοχής, ο οποίος
στα νιάτα του είχε προφτάσει να δει
το χτίσιμο του φράγματος.**

**...Πριν από μισόν αιώνα το φράγμα
δεν υπήρχε, δεν είχε φτάσει ακόμα
ως εδώ το χτίσιμό του. Ήταν
μονάχα ένα μεγάλο πέτρινο
γιοφύρι, που το νόμιζαν κιόλα
στοιχειωμένο και γι' αυτό σπάνια το
διάβαιναν με τ' άλογα ή τα
καρότσια. Εκείνο λοιπόν τον καιρό**

ο Μπεναρδής Χαρίτος είχε έναν πλούσιο μπάρμπα, έμπορο γουναρά, στην κοντινή πολιτεία με τα εργαστήρια των γουναρικών. Μα, καθώς ο Μπεναρδής έδειχνε από νωρίς κακοκέφαλος, δεν έκανε για την πολιτεία. Ήταν ολόκερος ένα πηχτό κομμάτι σκοτάδι... Το κρέας του μονάχα θα 'ταν από μέσα κόκκινο, σα βουβαλίσιο. Το κεφάλι του έμοιαζε ίδια αγριαγκαθιά και μέσα κει τριγύριζαν ένα σωρό ζουζούνια που βούιζαν και τον κεντρούσαν.

Βρήκε έτσι δουλειά στο κυνήγι του **καστοριού*** και της

καστόρι: κάστορας, είδος τρωκτικού θηλαστικού, που το δέρμα του χρησιμοποιείται για την κατασκευή εκλεκτών ειδών ρουχισμού και υπόδησης.

βίδρας*, για λογαριασμό του
μπάρμπα του. Δύσκολο κυνήγι.
Μπροστά πήγαινε η πονηριά, πίσω
η αντοχή στο περπάτημα, η
υπομονή να λουφάζεις ώρες και να
σε βρίσκουν τα χαράματα
καταπίνοντας μεγάλες μπουκιές
πάχνη, μασώντας την ίδια την
αναπνοή σου σαν κομμάτια
βρεγμένο μπαμπάκι. Έσκαζε καμιά
φορά ο ήλιος στο ζερβί σου χέρι,
πίσω απ' τη μαύρη φαλακριά
κορφή, και τότε τούτα τα βουνά
τριγύρω ξεχώριζαν στο μάτι δυο
πιθαμές ψηλότερα απ' ό,τι σήμερα
—δυο και τρεις πιθαμές ψηλότερα

βίδρα: (ενυδρίς)-θηλαστικό που ζει
στα ποτάμια, στις λίμνες και στις
παραλίες. Έχει μαύρο πολύτιμο
βελούδινο τρίχωμα.

γιατί το νερό δεν το σταματούσε τότε το φράγμα. Το νερό ήταν πιο χαμηλά κι απλωμένο εδώ όσο του χρειαζόταν, όσο ήθελε· μια τεράστια θέληση, απλωμένη σαν τα πλοκάμια του χταποδιού. Σκόρπιζε δεξιά κι αριστερά απ' το κορμί του μεγάλου ποταμού, κι έφτιαχνε αλλού λίμνες, αλλού βαθιές λακκούβες γιομάτες χέλια, αλλού καταρράχτες να τρίβουν τ' ασπρόχειλα της λίγης πέτρας που 'χε ο τόπος, κι αλλού απέραντες βαλτοτοπιές, όπου ανάμεσα στα καλάμια κατοικούσαν σκορπιοί και μαύρες καραβίδες.

Δυο κυνηγόσκυλα τα 'χασε έτσι ο Μπεναρδής, εκείνο δα τον καιρό, παραπλανημένα απ' τη μυρουδιά του κυνηγιού, που στάθηκε γι' αυτά δόκανο του θανάτου μέσα στις σιωπηλές τούτες

ακίνητες χώρες των βάλτων. Τ'
άκουγε μια ολάκερη νύχτα να
σκούζουν απελπισμένα,
αλυσοδεμένα στη λάσπη.
Βούλιαζαν σιγά σιγά, κι ο
Μπεναρδής λύσσαγε απ' το κακό
του. Μα δεν ήταν τρόπος να τα
βοηθήσει κανένας. Μόνο, δυο μέρες
αργότερα, ξέσπασε πια η λύσσα
του πάνου στ' αγρίμια, καθώς είχε
πετύχει κάποιο κόλπο κι έπεσαν
μαζωμένα κάμποσα από δαύτα στα
δίχτυα του. Θυμάται τι γρήγορα που
σκίζονταν οι κοιλιές τους κάτω απ'
το γυριστό του μαχαίρι! Μερικά
τους ακόμα σπαρταρούσαν στο
σκίσιμο. Πετούσε όξω εκείνος τα
βρώμικα άντερα, τα 'γδερνε
ξεκολλώντας άσφαλα το πετσί απ'
τη λιγνή ματωμένη σάρκα, κι έπειτα
κάρφωνε τη γούνα τους για ένα
πρώτο στέγνωμα γύρω τριγύρω

στα σανίδια της ξυλοκαλύβας, που την έπνιγε όλη νύχτα η κάπνα της φωτιάς.

Σαν τέλειωνε κάποτε τούτη η εκδικητική δουλειά, ξάπλωνε το κορμί κατάχαμα στο βοϊδοτόμαρο. Το μυαλό έπιανε άξαφνα τότε να ρωτιέται: «Τάχα τι θα γινόσουν, Μπεναρδή, αν δεν χρειάζονταν για τίποτα τα κυνηγάρικά σου κι αν όλα τα καστόρια της γης, μα και καθετί που μοιάζει σ' αυτό τον κόσμο με τα καστόρια, δεν άξιζαν για κυνήγι; Αν ήταν άχρηστα, ναι, περιττά και ξένα... Δε θα 'χες τότε κι εσύ με τι ν' αγαπήσεις, δε θα 'χες που να τροχίσεις την έχθρα σου, Μπεναρδή!».

Α, τι τρομερή ιδέα! Εκείνη δα τη βραδιά, πάνου στο βοϊδοτόμαρο... Έτριβε τη ράχη του στο βοϊδοτόμαρο — ένα με το

χώρα, ένα με το τρίχωμα του
θανατωμένου ζωντανού— όταν το
φαντάστηκε αυτό πρώτη του φορά.
Έναν κόσμο, τάχα, όπου τίποτα δε
θα 'ταν στον άλλον αναγκαίο. Ούτε
για τη γούνα του, ούτε για την
καρδιά, μήτε για το κορμί του! Ένα
θαυμαστά άχρηστον κόσμο, όπου
το καθετί θα περιπλανιόταν
ξεμοναχιασμένο, όπως
περιπλανιούνται τ' άστρα τη νύχτα.
«Τι θα γινόμεουν;» σκέφτηκε. «Α,
πρέπει να κυνηγάς, να κυνηγάς όλο
και περισσότερες βίδρες, όλο και
περισσότερα όμορφα δέρματα! Να
μη σε φτάνουν ποτέ τα δέρματα, για
να 'σαι στ' αλήθεια ο Μπεναρδής!».
Έτσι είπε.

Ξημέρωνε. Ίσα που ερχόταν η
άνοιξη κι έλιωναν τα χιόνια. Όχι όλα
μαζί, μόνο έλιωναν σιγά σιγά όπου
τα χτυπούσε πιο πολύ ο ήλιος —

έναν ήλιο κόκκινο, σα ματωμένο καλάθι. Σήκωσε τον ασημένιο κόκορα του **σανσεπώ*** κι έριξε δυο κατά τον ήλιο. Ξεκίνησε έπειτα χωρίς σκοπό. Ένας αέρας πάλευε πάνου απ' τη γη να ξεκαθαρίσει τις θολές ανασεμιές του νερού, κι η γη όλη ήταν, τόπους τόπους, πράσινα κι άσπρα κομμάτια. Κατά τ' απομεσήμερο βρισκόταν κιόλας ενάμισι χιλιόμετρο πέρα απ' το ψηλό γεφύρι. Ο ήλιος έπαιρνε πια την κάτω βόλτα. Τ' ανοιχτά σκέλια του γεφυριού ζωγραφίζονταν πελώρια μέσα στο βάλτο, κι ο Μπεναρδής ένιωθε, απ' τα χαμηλά εδώ, σα μπερδεμένος ανάμεσα στις χαρακιές του ίσκιου τους — όταν,

---

σανσεπώ: είδος τουφεκιού.

άξαφνα, κάτι που δεν το 'χαν
ξαναδεί τα μάτια του φανερώθηκε
μπρος του... Μόλις έκλεινε ίσα ίσα
τα φτερά κι αλαφροζυγιαζόταν στην
άκρη του καλαμιώνα. Ένας
ερωδιός*. Ήταν ένας σπάνιος
ερωδιός, σωστή ξωτικιά
πριγκίπισσα! Πρόλαβε έτσι να δει
το φτερό πριν διπλώσει κι αμέσως
το 'νιωσε: δεύτερο τέτοιο πουλί
μήτε σε δέκα χρόνια δε θα το
συναντούσες! Στάθηκε και το
φερμάριζε* ολάκερο λεφτό, σα

ερωδιός: γένος πτηνών, ένα είδος
του είναι ο λευκός ερωδιός ή
ψαροφάγος.

φερμάρω: προσηλώνω κάπου το
βλέμμα μου, παρατηρώ με
προσοχή.

λαγωνίκα. Η καρδιά του βροντούσε.
Το 'θελε δικό του το πουλί, τ'
αγάπησε κιόλας φανατικά
καταλαβαίνοντας πως πρώτη φορά
τώρα θα ντουφεκούσε στα στραβά,
μες στα όλα, δίχως πονηριά και
δίχως σταθερότητα, μόνο τρυφερά
στ' αλήθεια, μόνο απ' την ανάγκη
να το σταματήσει εκεί το πέταγμα
του, να το φέρει κοντύτερα, ν'
αγγίξει το θαυμάσιο φτερό!

Χωρίς να το παρατά απ' τα
μάτια του, έκαμε τότε κομμάτι λοξά,
να του βρεθεί απ' το πλάι. Ήταν μια
λουρίδα γης, εκεί ανάμεσα στον
καλαμιώνα, στρωμένη ακόμα με
σπειρωτό χιόνι, σα να σκόρπιζες
φούχτες ρύζι. Για να βρίσκεται το
χιόνι σ' αυτή την κατάσταση, θα πει
ήταν το χώμα από κάτω στέρεο.
Ωστόσο, σε μια διαφορετική

περίσταση ο Μπεναρδής θα τ' απόφευγε. Μα είχε αρματώσει κιόλας το σανσεπώ. Το βαστούσε έτοιμο στο ζερβί του. Δεν είχε μετρήσει ούτε πέντε βήματα, ούτε σωστά πέντε βήματα... Έγινε ένας μικρός κρότος, ένα κούφιο χτύπημα, καθώς που πέφτει το σαγόνι του δόκανου, καλά σκεπασμένο μέσα στα χώματα και τα κλαριά. Την ίδια στιγμή η μια του μπότα αφανίστηκε κάτω απ' την ασπράδα του χιονιού παρασέρνοντας μαζί και το πόδι του πιο ψηλά απ' το γόναυ, ενώ ένα μανιτάρι νερό και βούρκος ξεχύθηκε απ' τα χείλια της λακκούβας, που του το κατάπιε. Έχασε αμέσως την ισορροπία του. Με την πρώτη προσπάθεια να την ξαναποκτήσει, αντίκρισε και τ' άλλο του πόδι βουλιαγμένο ως το γοφό.

Τότε κατάλαβε... Έτσι λοιπόν: Ούτε οι βίδρες, ούτε τα κυνηγόσκυλα, μόνο ένας ερωδιός, ένας θαυμάσιος ερωδιός! Αυτό λοιπόν ήταν: Αυτός θα τον κολλούσε, θα τον έχτιζε για πάντα μέσα στη λάσπη; Η ομορφιά των φτερών του ήταν η ίδια η λάσπη, λάσπη και θάνατος.

Από δω και μπρος, ήξερε πια ο Μπεναρδής τι έπρεπε να περιμένει. Ο θαυμασμός του θα τέλειωνε σ' αυτή την αργή και βρωμερή αιχμαλωσία. Στάθηκε όσο γινόταν ασάλευτος, γιατί κι η πιο μικρή κίνηση θα 'ταν ικανή να τον βουλιάξει μίαν ώρα αρχύτερα. Και τότε ο ερωδιός ξεδίπλωσε τα φτερά του, τα 'δειξε μίαν ύστερη φορά κι απομακρύνθηκε. Το κορμί του Μπεναρδή άρχισε από κείνη τη στιγμή να κατεβαίνει δυο πόντους την ώρα. Δυο και τρεις πόντους την

ώρα, η λάσπη ανέβαινε ολοένα γύρω του ψηλότερα. Μόνο αν θα περνούσε κανένας απ' το γιοφύρι μέσα σε δέκα ώρες είχε την ελπίδα να γλιτώσει. Όμως χρειαζόταν να στέκει ασάλευτος. Μπορεί έτσι να 'πηζε κάμποσο κι η λάσπη πάνου στο μάλλινο ρούχο του και να τον συγκρατούσε, τότε οι ώρες να γίνονταν πιο πολλές από δέκα. Μα οπωσδήποτε ο βούρκος θα 'φτανε με τις ώρες ως το πηγούνι...

Στο σημείο αυτό ο γερο-Μπεναρδής έκοψε απότομα τη διήγησή του ρίχνοντας απελπισμένα βλέμματα πάνου στον υδρολόγο. Ο ιδρώτας φάνηκε μονομιάς να κομπαλιάζει στο μέτωπό του και μερικές σταγόνες είχαν πάρει την κατηφοριά απ' τα μενίγγια του και κυλούσαν

σκαλώνοντας στο σγουρό γενάκι του.

«Περίεργο! σκέφτηκε ο μηχανικός. Είναι σαν ακόμα να μην το συνήθισε τούτο το παλιό περιστατικό... Σα να βρίσκεται ακόμα κολλημένος στο βάλτο...»

— Κι όμως, του λέει, η λάσπη, να, που δεν έφτασε βέβαια στο πηγούνι. Πολύ μ' ενδιαφέρει η ιστορία σου, άρχοντα Μπεναρδή!

Αλλά η απόκριση ήρθε το ίδιο απροσδόκητη κι ακατανόητη, όπως ακατανόητο ήταν και το πάθος, που καθώς προχωρούσε η μακριά τούτη αφήγηση φαινόταν ολοένα να πυρώνει τα χείλια και τα μάτια του Μπεναρδή Χαρίτου.

— Και ποιος σατανάς μπορεί τάχα να το μαντέψει! φώναξε έξαλλα, ενώ πεταγόταν όρθιος απ'

το **μιντέρι**.* Με το συμπάθιο, δηλαδή... Μα πώς μπορείς ακόμα να το ξέρεις, ότι δε θα φτάσει;... Ε, καλά, πως δεν έφτασε δηλαδή η λάσπη... Όταν σκέφτομαι την αιτία! Φαντάσου, ήταν μονάχα για έναν ερωδιό!

«Δε θα βρίσκεται, σίγουρα, στα καλά του!» συλλογίστηκε ο υδρολόγος, ενώ ο γέρος, σέρνοντας τώρα απ' την τσέπη το μεγάλο χρωματιστό μαντίλι του, σκούπιζε φαρδιά πλατιά με δαύτο το πρόσωπό του.

— Το χειρότερο που ένιωθα, συνέχισε πάλι επίμονα, ήταν πως όλα γύρω μου έστηναν μάτια και

μιντέρι: είδος χαμηλού ανάκλιντρου, ντιβάνι.

παρακολουθούσανε, λες, το
βούλιαγμά μου. Έμοιαζε σα να
μουν γυμνός κι όλα τα καλάμια του
βάλτου μουρμούριζαν μεταξύ τους
παρατηρώντας τη γύμνια μου.
Νύχτωνε. Κανένας δε φαινόταν στο
γιοφύρι. Σφάλιξα τα μάτια. Ο
βούρκος είχε χίλια στόματα, χίλιες
βεντούζες χταποδιού. Βύζαινε με
δαύτες όσο κομμάτι απ' το κορμί
μου είχε καταπιεί κι εγώ κατέβαινα
ετσιδά στητός στον πάτο. Δυο και
τρεις πόντους την ώρα, κατέβαινα...
Όταν ξανάνοιξε τα βλέφαρα,
το φεγγάρι έβγαινε στον ουρανό. Το
φεγγάρι σιγά σιγά γιόμιζε λάμψη.
Έδιωχνε το σκοτάδι της νύχτας απ'
το στερέωμα, κι εκείνο σούρωνε,
σαν πηχτό κατακάθι, στο βάλτο.
Έπειτα από κάμποση ώρα,
αντίκρισε ψηλά το γιοφύρι να
χορταίνει φως. Η νύχτα θα

περνούσε δω ανέλπιδα. Ήξερε πως θαρρούσαν το γιοφύρι στοιχειωμένο και γι' αυτό σπάνια το διάβαιναν μ' άλογα ή με καρότσια, ακόμα και την ημέρα. Στα πολύ παλιότερα χρόνια φαίνεται πως στη θέση του βρισκόταν κάποιο άλλο ξύλινο γιοφύρι με μερικά σιδεροδοκάρια για ενίσχυση. Ήταν βγαλμένο χαμηλά χαμηλά, στο πιο στενό πέρασμα του ποταμού, και κάθε τόσο, όπως φούσκωνε το ρέμα, τα νερά το παράσερναν. Αργότερα, σε χρόνια που κι αυτά δεν τα 'χε προλάβει ο Μπεναρδής, κάποιοι μαστόροι, άνθρωποι με μεράκι, έβαλαν μπρος να φτιάξουν γιοφύρι πέτρινο. Ένα ψηλό γιοφύρι, να μην το φτάνει τάχα το νερό, να 'χει δυνατές και καλοσχεδιασμένες καμάρες, να 'ναι

μακρύ κι αλαφρό, σαν τούτο που 'βλεπαν απόψε τα μάτια του.

Ο Μπεναρδής, κολλημένος στο βάλτο, θαρρεί πως το βλέπει απόψε για πρώτη φορά. Ήταν φοβερό το νυχτερινό κρύο. Οι βδέλλες κατάτρωγαν τα αιχμάλωτα πόδια του. Το ποτάμι μούγκριζε από μακριά. Κι ο θάνατος πάντα — ο θάνατος του ανέβαινε ως το λαιμό, δυο πόντους την τώρα.

Κατά τα ξημερώματα φάνηκε ανέλπιστα μια καρότσα με διπλά άλογα.

Θα τραβούσε, ωστόσο, μακριά τούτη η ιστορία, αν καθόταν κανένας να καταγράψει όλα όσα ένας πολύξερος παραμυθάς, όπως αποδείχτηκε κείνο το βράδυ ο γερο-Μπεναρδής, μπόρεσε ν' αραδιάσει. Κάποια στιγμή αναστέναξε και, μονομιάς, ξαναγύρισε στο φράγμα.

— Σταθείτε, τον έκοψε τότε ο μηχανικός. Σταθείτε. Πρέπει να σημειώσω κιόλας από μέρους σας μια πρώτη παρασπονδία. Γιατί βιάζεστε να σηκώσετε το φράγμα μέσα στο κενό; Μου λείπει η μισή ζωή σας... Αν όχι χρονικά, λογαριάζω ουσιαστικά. Ουσιαστικά, φίλε Μπεναρδή, μου λείπετε τουλάχιστο ο άλλος μισός! Ποτέ μου δεν κατάλαβα, αλήθεια, για ποιο λόγο όλες οι ιστορίες που έτυχε ν' ακούσω πάσχουν από μια υποτονία του αισθήματος της συνέχειας. Πόσα χρόνια ζήσατε τάχα;

Εκείνος δεν αποκρίθηκε αμέσως. Ύστερ' απ' την ολονύχτια ένταση, μια απότομη εξάντληση ανακατεμένη με υποψία έδειχνε τώρα τ' αχνάρια της στο πρόσωπό του. Έσκυψε το κεφάλι.

— Τι θες να μάθεις, μηχανικέ; μουρμούρισε. Το πιο σπουδαίο ήταν που είδα πάνω στο χτίσιμο του το φράγμα. Δεν υπάρχουν άλλοι, εξόν δυο πατέρες του μοναστηριού κι εγώ... Όχι, δεν έσωσε κανένας άλλος να το προφτάσει, μα την πίστη μου!

Ο Βαλέρης αρκέστηκε να βάλει καινούρια φωτιά στην πίπα του.

— Ας τελειώνω, λοιπόν! συνέχισε. Κοντεύει να ξημερώσει. Το καλοκαίρι, αυτή την ώρα άρχιζαν ίσα ίσα... Γλίτωναν έτσι κομμάτι απ' το λιοπύρι. Έλα κοντά μου! φώναξε, κι ανασηκώθηκε τραβώντας τον απ' το χέρι ως το σημείο που κρέμονταν οι κιτρινισμένες χαλκογραφίες¹ στον τοίχο. Πάλιωσαν πια, είπε δείχνοντάς τις με το δάχτυλο.

Σίγουρα δε βγάζεις από δαύτες και πολλά πράματα. Μα παίρνει κανένας μια ιδέα... Εμ, τι να ξέρουν οι σημερινοί που βρίσκονται εδώ, πίσω απ' το φράγμα, για τη δουλειά των γονικών τους; Ανοίγουν το πρώι τα μάτια τους, κι έτσι καθώς αντικρίζουν τον ήλιο να σκοντάφτει πάνου στ' αψηλό στεφάνι του τοίχου, λογιάζουν πως το φράγμα είναι τάχα φτιαγμένο από σίδερο και τσιμέντο. Ένα βουνό σίδερο και τσιμέντο, θα σου πούνε... Δεν το μαντεύει, λογου-χάρη, κανένας πως μέσα στο φράγμα κλείσανε ολάκερο το στοιχειωμένο γιοφύρι! Μα, ναι, όπως σ' τα λέω, το χτίσανε! Χτίσανε τις καμάρες του με πέτρα και το 'κλεισαν μέσα. Κι όλο το πρώτο χτίσιμο και το θεμέλιο ήταν ατόφιο με πέτρα. Χιλιάδες κομμάτια πέτρα και πηλός και άμμος!

Χρειάστηκαν κάπου δέκα χρόνια να τ' ανεβάσουν σε μάκρος δεκαπέντε χιλιόμετρα. Στο μεταξύ, η επιχείρηση έβγαζε χαρτιά και προσκαλούσε τον κόσμο να τ' αγοράσει. Ύστερ' άλλαξε τα χαρτιά με χωράφια, απ' αυτά τα καινούρια που φανερώθηκαν πίσω απ' το φράγμα, σα συμπληρώθηκαν τα έργα. Οι πιο πολλοί, τους θυμάμαι, φαίνονταν δισταχτικοί. Φοβόντουσαν ν' ακουμπήσουν τα λεφτά τους, πριν την ώρα που το νερό θα 'ρχόταν να χτυπήσει πάνου στο φράγμα για να 'μπει μια και καλή στη θέση του. Τι θα γινόταν τάχα εκείνη την ώρα; Θ' άντεχε ο τοίχος να το σηκώσει το νερό; Αν όχι, πήγαιναν όλα του χαμού. Μα γω είπα: Θ' αντέξει! Σκανταλίστηκα άσκημα, επειδή ίσα ίσα οι άλλοι

δυσκολευόντουσαν να **ρισκάρουν**.*
Μια και δυο τα μαζώνω που λες.
Ένα σακούλι **ναπολεόνια*** και
τέτοια, κληρονομιά του μακαρίτη
του μπάρμπα μου... Τραβάω ίσα
στο **γκισέ*** της εταιρείας και τ'
ακουμπώ. Με κοίταζαν. Φορούσα
κιάλας το κοντογούνι μου από
μαλλί κατσικιού, κι ως φαίνεται
ήμουν άγριος στην όψη, σα ληστής.
Μετρούσαν τα λεφτά μου
τρομαγμένοι, λες κι έπαιρναν
λύτρα. Γέλασα. «— Μη φοβάστε»,
τους κάνω. «Εγώ λέω, θ' αντέξει! Τ'
ακούτε;».

ρισκάρω: διακινδυνεύω.

ναπολεόνι: γαλλικό χρυσό

εικοσόφραγκο.

γκισές: ταμείο.

Ξανακάθισαν κι ο δυο εκεί στη γωνιά πάλι, δίπλα στο παράθυρο. Θαμποχάραζε. Τα φώτα έμοιαζαν όλο να πέφτουν, όλο και να γίνονται πιο χλωμά μέσα σε τούτο το γυμνό, πέτρινο χώρο. Ο Μπεναρδής Χαρίτος άφησε για λίγο το κομπολόι βουβό στην παλάμη του.

— Είμαι γέρος πια, μηχανικέ, κακά τα ψέματα! Έφτιαξα φαμίλια μεγάλη. Και τα χωράφια που πήρα τότε, μ' εκείνα τα χαρτιά, αβγάτισαν. Ογδόντα χρόνια ζωή, ε; Α δε βαριέσαι τις ιστορίες, έχουμε πολλά να ξαναπούμε... Μα δε θέλω τώρα να ρωτήσω τίποτα. Τάχα γιατί να ρωτήσω ποιος είν' ο λόγος που σ' έστειλαν; Όχι· καλύτερα δε ρωτώ! Το ξέρω ωστόσο. Κάτι μοιάζει ν' άλλαξε πάλι δωχάμου τα τελευταία

χρόνια. Κάτι μου χτυπάει στη μυρουδιά. Είναι πάντα η δύναμη του νερού, που παραφυλάει πάνω απ' τα κεφάλια μας. Μα γω και τώρα το ξαναλέω: Δε γίνεται αλλιώς... Δεν το χωράει αλλιώς το μυαλό τ' ανθρώπου... Θ' αντέξει, μηχανικέ! Θ' αντέξει και τούτη τη φορά! Γιατί με κοιτάς έτσι αμίλητος κι εσύ, σαν τους άλλους; Τι έχω λοιπόν; Τι βλέπεις απάνου μου; Τη στολή μου κοιτάς έτσι; Τη... στο...λή... μου;

Και με τις ύστερες τούτες κουβέντες έγινε άξαφνα κάτι, που όχι μονάχα γιόμισε απορία το μηχανικό Βαλέρη, μα τον έκανε ξανά να υποψιαστεί πως ο γέρος δεν ήταν, αλήθεια, ολότελα στα συγκαλά του. Έτριξε η πόρτα της τραπεζαρίας και, την ίδια στιγμή, ο Μπεναρδής Χαρίτος χλιώμασε σαν

το φλουρί... Τίναξε απότομα τη ραχοκοκαλιά απ' την πλάτη του ντιβανιού που ακουμπούσε, ενώ τα μακριά αδύνατα χέρια του και το κατωσάγονό του τρεμόπαιζαν άσχημα, λες κι είχαν φύγει απ' τη θέση τους.

— Τι φανερώθηκες πάλι μπροστά μου; γρύλισε κατά τη μεριά της πόρτας, έτσι που έκαμε το μηχανικό να γυρίσει κι εκείνος κατά κείθε. Τι γυρεύεις εδώ τέτοιαν ώρα; ξαναρώτησε δίχως να πάρει απόκριση απ' το πρόσωπο που στεκόταν στ' άνοιγμα της πόρτας.

Ο Βαλέρης, στρέφοντας, αντίκρισε τότε το σώμα μιας νέας κοπέλας², που φωτιζόταν λοξά, καθώς έκανε να μπει, απ' το λιγοστό φως της αίθουσας, ενώ τ' άλλο μισό κορμί της στεκόταν βυθισμένο στο σκοτάδι του

διαδρόμου. Μια χοντρή πλεξούδα των μαλλιών της χυνόταν μπροστά στον ώμο.

— Φύγε, λοιπόν! Χάσου απ' τα μάτια μου! πρόφτασε ακόμα να φωνάξει μ' οργισμένο πάθος ο γέρος, πριν ξανακλείσει η πόρτα και, μαζί μ' αυτή, πριν αφαλήξει προσώρας τούτη η αρχοντική ιστορία της νύχτας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Ποια κενά παρουσιάζει η αφήγηση του Μπεναρδή Χαρίτου και ποιες σκέψεις κάνει ο μηχανικός γι' αυτόν ακούγοντας την ιστορία του;
2. Ο μηχανικός βρίσκει παράλογη την αντίδραση του Μπεναρδή Χαρίτου στην παρατήρησή του ότι γλίτωσε και δε βούλιαξε στο βάλτο: ποιος

ενδόμυχος φόβος κρύβεται πίσω από τη βίαιη αντίδραση του άρχοντα;

3. Ο συγγραφέας στο πρόσωπο του Μπεναρδή κατασκευάζει ένα λογοτεχνικό τύπο προσαρμοσμένο στην ατμόσφαιρα της διάχυτης ανησυχίας και απειλής. Το κατορθώνει; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

4. Να χαρακτηρίσετε το Μπεναρδή Χαρίτο και το μηχανικό Βαλέρη από τις πράξεις, τα λόγια, τις αντιδράσεις και τις σκέψεις τους: ποιες διαφορές παρουσιάζουν και τι προσπαθεί να εκμαιεύσει ο ένας από τον άλλο;

Σπύρος Πλασκοβίτης (1917-2000)

Γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1917, σπούδασε νομικά και σταδιοδρόμησε στο δικαστικό κλάδο, όπου και διετέλεσε Πάρεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ανέπτυξε αντιστασιακή δράση κατά της δικτατορίας της 21ης Απριλίου του 1967. Για τη δράση του εκείνη διώχτηκε από τη στρατιωτική χούντα, εξορίστηκε και φυλακίστηκε. Από το 1977 εκλεγόταν βουλευτής. Η πεζογραφία του, που τιμήθηκε με διάφορα βραβεία, εξελίχτηκε από μια πεζογραφία απλή και λυρική σε περισσότερο σύγχρονη και

προβληματισμένη, για να καταλήξει με το μυθιστόρημα Το φράγμα στον πυκνό συμβολισμό. Στο έργο αυτό αφομοιώνονται επιδράσεις από τον Κάφκα και τον Καμύ. Έργα του: Το γυμνό δέντρο (1952), Η θύελλα και το φανάρι(1955), Οι γονατισμένοι (1955), Το φράγμα (1960), Το συρματοπλέγμα (1974), Η πόλη (1979), Η κυρία της βιτρίνας (1990), Το πουκάμισο του καθηγητή (1993), Η άλλη καρδιά (1995).

[Η αυτοκτονία του Σοφοκλή]
(απόσπασμα από Το κιβώτιο)

ΤΟ ΚΙΒΩΤΙΟ ΓΡΑΜΜΕΝΟ από το 1966 ως το 1972 στην Αθήνα και στο Παρίσι, δημοσιεύτηκε το 1974 στα ελληνικά και στα γαλλικά.

Αναπτύσσει μια παλιότερη ιδέα και θεωρείται από τα πιο χαρακτηριστικά έργα της μεταπολεμικής πεζογραφίας. Στα τέλη του Εμφύλιου (Ιούλιος 1949) το Γενικό Αρχηγείο αναθέτει σε μια ομάδα 34 ανταρτών (ομάδα αυτοκτονίας) να μεταφέρει μέσα από εχθρικό έδαφος και να παραδώσει στη διοίκηση μιας ανταρτοκρατούμενης πόλης ένα κιβώτιο με πολύ σημαντικό αλλά άγνωστο περιεχόμενο. Κατά τη

διάρκεια της αποστολής και μέσα σε ποικίλες αντιξοότητες τα μέλη της ομάδας αποδεκατίζονται. Σώζεται μόνο ένας αντάρτης, ο οποίος και παραδίδει το κιβώτιο. Όταν όμως οι παραλήπτες ανοίγουν το κιβώτιο διαπιστώνουν ότι είναι άδειο. Τότε ο αντάρτης που το παρέδωσε κατηγορείται για δολιοφθορά και φυλακίζεται. Από τη φυλακή συντάσσει μια αναφορά προς τον ανακριτή στην οποία εξιστορεί λεπτομερώς πώς ακριβώς συνέβησαν τα γεγονότα κατά την εκτέλεση της αποστολής. Αυτή η γραπτή κατάθεση του κατηγορούμενου αντάρτη είναι το μυθιστόρημα, το οποίο επιδέχεται πολλές ερμηνείες με πιθανότερη την ερμηνεία της πολιτικής αλληγορίας σε σχέση με τον εμφύλιο ή σε σχέση με τις ηγεσίες και τις εντολές τους.

Στο απόσπασμα παρακολουθούμε ένα χαρακτηριστικό περιστατικό.

Στο **σημείο V4,*** αυτοκτόνησε ο Σοφοκλής. Ιδού πώς γίνανε τα πράγματα: Φτάνοντας για πρώτη φορά στη Μεγάλη Λίμνη, στρίψαμε δεξιά, κάναμε έναν μεγάλο κύκλο, ξαναπεράσαμε απ' την όχθη, στρίψαμε αριστερά, κάναμε κι άλλον κύκλο και ξαναφτάσαμε στη Μεγάλη Λίμνη. Όταν περνάγαμε για δεύτερη φορά απ' τη Μεγάλη Λίμνη, ο Τηλέμαχος πρότεινε στον Ταγματάρχη να σταματήσουμε για λίγο και να κάνουμε μπάνιο, μα ο

---

*σημείο V4: Η αναφορά περιέχει και τοπογραφικά σχεδιαγράμματα.

Ταγματάρχης τον κοίταξε τόσο έκπληκτος, που ο Τηλέμαχος κοκκίνισε ντροπιασμένος. Περνώντας για τρίτη φορά απ' τη Μεγάλη Λίμνη, έτυχε να σταματήσουμε για την ωριαία στάση, τα «πέντε λεπτά» μας και ήτανε ντάλα μεσημέρι, ο ήλιος μεσούρανα να σε βαράει κατακούτελα, να μην κουνιέται φύλλο. Ο Ταγματάρχης χτύπησε τρεις φορές το κουδούνι (σαν αυτά που κρεμάνε στα κριάρια), η φάλαγγα σταμάτησε, άλλος έκατσε, άλλος ξάπλωσε στην άκρη του δρόμου, το νερό ήτανε καμιά εικοσαριά μέτρα παρακάτω, ίσκιος πουθενά, ούτε δέντρο, ούτε θάμνος, λίγα βούρλα μονάχα κι εκεί που καθόμουνα, είδα ξάφνου τον Σοφοκλή να βγάζει το πουκάμισό του, να ξεκουμπώνει το παντελόνι

του, φωνάζοντας στον Ταγματάρχη, «Μια βουτιά θα κάνω, θα γυρίσω πριν περάσουνε τα πέντε λεφτά» και γδύθηκε στο λεφτό, έτρεξε κι έπεσε στο νερό και ο Ταγματάρχης δεν έφερε αντίρρηση και μας έπιασε όλους μια απερίγραπτη φούρια κι αρχίσαμε να γδυνόμαστε, σκίζοντας σχεδόν τα ρούχα μας και κατεβήκανε κι όσοι είχαν βάρδια φρουρήσεως στα υπόγεια, γδύθηκε ως και ο Ταγματάρχης κι έβγαλε ως και το εποφθάλμιο (και είδα τότε με έκπληξη ότι το δεξί του μάτι ήτανε κανονικό, μάτι τυφλού δηλαδή, αλλά εγώ περίμενα πως ήτανε βγαλμένο, περίμενα να δω μια βαθιά τρύπα, ενώ το μάτι του δεν είχε τίποτα, ήταν πολύ καλύτερο κι απ' τα γυάλινα, γιατί λοιπόν να το κρύβει;) και πέσαμε όλοι στο ακύμαντο νερό της λίμνης, που

ήταν βέβαια αρκετά θολό στα ρηχά, γιατί είχε βούρκο ο βυθός, μα εγώ ξεμάκρυνα με γρήγορες απλωτές και βρέθηκα σε νερά κρυστάλλινα και έπαψα να ακούω τις φωνές και τα χάχανα των άλλων, είχα γυρίσει ανάσκελα, επέπλεα ασάλευτος με τα μάτια κλειστά, σαν τότε που κολυμπάγαμε στη Βουλιαγμένη με τον Χριστόφορο και τον Αλέκο και έκανα τη «σανίδα» και ύστερα έβγαλα το μαγιώ μου μέσα στο νερό και το πέταξα όσο πιο μακριά μπορούσα και κολύπησα βιαστικά να το ξαναπιάσω, πριν προφτάσει να βουλιάξει, κι ο Χριστόφορος και ο Αλέκος με μιμήθηκαν και βγήκαμε τσίτσιδοι στα έρημα βραχάκια, μα εκείνη τη στιγμή, άκουσα το κουδούνι να χτυπάει δυο φορές, στράφηκα και είδα τον Ταγματάρχη στην όχθη, ντυμένον, να κρατάει

στο αριστερό του χέρι το σιδηροδρομικό ρολόι, κρεμασμένο από την αλυσίδα του. Μερικοί είχαν ήδη βγει και ντυνόntonτουσαν και μόλις ετοιμάστηκαν οι τρεις πρώτοι, ο Ταγματάρχης τους είπε να ανεβούνε στα κάρα, να πάρουνε τα γκέμια και να ξεκινήσουνε. Τι να κάνουμε κι εμείς, βιαστήκαμε να βγούμε, γιατί δεν άξιζε βέβαια τον κόπο να μείνεις λίγο παραπάνω στο νερό, για να τρέξεις ύστερα να προλάβεις τα κάρα, μέσα σε κείνο το λιοπύρι. Όλοι μας είμασταν πολύ κεφάτοι, ακόμα και ο Σοφοκλής, που βγαίνοντας απ' τη λίμνη, κάτι πάτησε και έκοψε την αριστερή του φτέρνα («Δεν είναι τίποτα, —είπε— μια γρατζουνιά»). Βαδίσσαμε γρήγορα, προφτάσαμε τα κάρρα, πρόσεξα πως ο Σοφοκλής πάταγε στα δάχτυλα του αριστερού

του ποδιού, παρακάλεσε τελικά τον Ροβήρο να του δέσει την πληγή, τον ενοχλούσε όσο να 'ναι η γρατζουνιά του και για να μην τα πολυλογώ, την άλλη κιόλας μέρα το πόδι του είχε πρηστεί, αναγκάστηκε να βγάλει το γουруνοτσάρουχο, κούτσαινε, άρχισε να βραδυπορεί και ο Λέανδρος, που είχε βάρδια οδηγού στο τρίτο κάρρο, του είπε να πάρει τη θέση του κι αυτός (ο Λέανδρος) πήδηξε κάτω και πήρε θέση στη βάρδια συνοδείας. Ο Ταγματάρχης είδε αυτή την αλλαγή, κάτι πήγε να πει, άλλαξε όμως γνώμη και δεν είπε τίποτα. Την άλλη μέρα, ο Λεωνίδας, που είχε βάρδια φρουρήσεως στο υπόγειο, παραχώρησε τη θέση του στον Σοφοκλή, μα τούτη τη φορά, ο Ταγματάρχης επενέβη και είπε πως

αυτό που κάνανε ήτανε αντικανονικό. Ο Σοφοκλής είχε βάρδια συνοδείας, έπρεπε λοιπόν να βαδίσει δίπλα στο κάρο. Δεν ήταν νοητόν να κάνουνε οι άλλοι της διμοιρίας του διπλές βάρδιες συνοδείας, δηλαδή να κουράζονται διπλά. Η φάλαγγα είχε σταματήσει, επενέβη ο Σταμάτης και είπε πως ήταν απαράδεκτο **να κυανιστεί*** ένας μαχητής που μπορούσε να κάνει όλες τις άλλες βάρδιες, ακόμα και να πολεμήσει, αν παρουσιαζότανε ανάγκη. Ο Ταγματάρχης δεν απάντησε αμέσως, τον είδα που δίσταζε, λες

να κυανιστεί: Να αυτοκτονήσει παίρνοντας κυάνιο. Πρόκειται για ομάδα αυτοκτονίας.

και έψαχνε να βρει επιχειρήματα και τελικά μας δήλωσε πως ρώτησε με τον ασύρματο το Γενικό Αρχηγείο και η απάντηση ήταν «Σοφοκλής κυάνιο». Ο Σοφοκλής τον κοίταζε σαν χαμένος και τελικά, πρόφερε σχεδόν ψιθυριστά, δεν καταλαβαίνει τι θα κέρδιζε η Αποστολή, αν έλειπε αυτός απ' τη μέση. Τότε ο Ταγματάρχης θύμωσε για καλά (ήταν η πρώτη και η τελευταία φορά που τον έβλεπα να χάνει την ψυχραιμία του) του έβαλε τις φωνές και του θύμισε πως ήτανε προειδοποιημένος, του είχαν εξηγήσει τον κανονισμό της πορείας, το είχε σκεφτεί και το δέχτηκε εθελοντικά να πάρει μέρος στην Αποστολή και βέβαια (ομολόγησε ο Ταγματάρχης) άλλο είναι η θεωρητική κατάστρωση ενός σχεδίου και άλλο η πρακτική

εφαρμογή του, γι' αυτό δεν είπε τίποτα όταν ο Λέανδρος του παραχώρησε τα γκέμια, αμφέβαλε κι ο ίδιος, ρώτησε όμως το Γενικό Αρχηγείο και τώρα είναι υποχρεωμένος να εκτελέσει τη διαταγή, επικαλείται τη μαρτυρία του Τηλέμαχου, που ξέρει τον κώδικα και την διάβασε, «Ψέματα, Τηλέμαχε;».

Ο Τηλέμαχος κατένευσε. Ο Σταμάτης παρατήρησε τότε πως μπορούσε κάλλιστα να μη ρωτήσει το Γενικό Αρχηγείο, να πάρει μόνος του μια πρωτοβουλία, να πάρει αυτός την ευθύνη, τι σόι αρχηγός αποστολής ήτανε; Ο Ταγματάρχης κοίταζε τον Σταμάτη σαν να μην πίστευε στ' αυτιά του, μα πριν προλάβει ν' απαντήσει, ο Σοφοκλής όρμησε στο υπόγειο του τρίτου κάρου (ανασήκωσε την κουρελού,

που κρεμότανε μπροστά στην
μπούκα για να μη φαίνεται) και
ξαναβγήκε απ' το υπόγειο,
κρατώντας ένα φτυάρι. Έριξε μια
ματιά γύρω του, είδε μια γέριχη ελιά
στ' αριστερά του δρόμου,
προχώρησε κουτσαίνοντας, έφτασε
στον αραιό της ίσκιο κι άρχισε να
σκάβει, λέγοντας:

— Είμαι ικανός για το
συνεργείο ταφής.

Ο Ταγματάρχης συμπλήρωσε
το συνεργείο, ορίζοντας στην τύχη
άλλους τρεις, σκάψανε όλοι με τη
σειρά, με φτυάρια και κασμάδες κι ο
Σοφοκλής, έκατσε δίπλα στον
ανοιχτό τάφο να καπνίσει το
τελευταίο του τσιγάρο, έχοντας
δεχτεί και το σιδηροδρομικό ρολόι.
Κάπνιζε αμίλητος, με σκυφτό το
κεφάλι, έτσι που μπορεί να πέφτω
έξω, αλλά μου φάνηκε πως είχε

καρφώσει το βλέμμα του στην
πληγωμένη του φτέρνα, θα πρέπει
να την κοίταζε με μίσος,
φαντάζομαι, και όλοι εμείς
καθόμασταν σε ημικύκλιο μπροστά
του, φάτσα του, μα κανείς δεν
τούλεγε τίποτα, ήταν η μόνη φορά
που δεν κουβεντιάσαμε με έναν
κυανιζόμενο τραυματία, μόνο
καθόμασταν εκεί, με σκυμμένα κι
εμείς τα κεφάλια και κάποτε
κάπνισε ο Σοφοκλής το τσιγάρο
του μέχρι τελευταία ρουφηξιά,
πέταξε τη γόπα κι απόμεινε
κοιτάζοντας το ρολόι, που κράταγε
στ' αριστερό του χέρι. Ο
Ταγματάρχης σηκώθηκε, στάθηκε
προσοχή χαιρετώντας στρατιωτικά,
σηκωθήκαμε και όλοι εμείς οι άλλοι
και περιμέναμε ασάλευτοι και σε
λίγο μου πέρασε η σκέψη πως ο
Σοφοκλής αργεί πολύ, θα πρέπει να

πέρασαν τα δεκατρία λεφτά, ίσως
νάτανε μια ζαβολιά εκ μέρους του,
ίσως και να ξεχάστηκε, βυθισμένος
ως θα πρέπει να 'τανε σε σκέψεις,
μα ξάφνου ο Σοφοκλής πετάχτηκε
όρθιος, λέγοντας πως δεν έχει
τίποτα, του πέρασε το πόδι του,
δεν πονάει, δεν κουτσαίνει πια, να,
περπατάει κανονικά, πιο γρήγορα
κι απ' το κανονικό —«Με βλέπετε;
Δεν κουτσαίνω καθόλου»— και
πραγματικά, δεν κούτσαινε, έφτασε
δίπλα στο τρίτο κάρο, όπου είχε
αφήσει κατάχαμα στο δρόμο το
ταγάρι του με το περίστροφο,
κρέμασε το ταγάρι στον ώμο του
και προχώρησε κατά μήκος των
κάρων, σα να βάδιζε σε
στρατιωτική παρέλαση και σε λίγο
τον άκουσα να τραγουδάει την
«Παντιέρα ρόσα», ένα τραγούδι των
ιταλών συντρόφων (μου το 'χε

μάθει κι εμένα ο Σοφοκλής, το φιλοτραγουδάγαμε, χαμηλόφωνα, σαν τύχαινε να βρεθούμε μαζί στη βάρδια υπογείου, γιατί ο Ταγματάρχης είχε απαγορεύσει τα τραγούδια, δεν έπρεπε τίποτα να δίνει την εντύπωση πως είμασταν τμήμα στρατού κι αυτουνού του το 'χε μάθει ο Τζιάκομο, που είχε προχωρήσει στον ΕΛΑΣ και τον γνώρισε ο Σοφοκλής στον Παρνασσό, στην Κατοχή) και τραγουδώντας έτσι, βάδιζε τώρα ενδουο και ο Ταγματάρχης είπε, σα να αναστέναζε με ανακούφιση, «Όλοι στις θέσεις σας» κι ώσπου να γυρίσουμε στα κάρα και να ξεκινήσουμε, ο Σοφοκλής είχε προχωρήσει καμιά πενηνταριά μέτρα μπροστά απ' τα πρώτα άλογα και σε λίγο σταμάτησε, έκανε μεταβολή και μας φώναξε:

— Βραδυπορείτε! Θα σας
κυανίσω!

Γέλασε, κούνησε το χέρι του
σα να μας φοβέριζε και συνέχισε να
βαδίζει καταμεσής του δρόμου κι η
φάλαγγα προχωρούσε ξοπίσω του.
Ακόμα κι όσοι είχαν βάρδια
φρουρήσεως στα υπόγεια,
βαδίζανε δίπλα στα κάρα και
κοίταζαν τον Σοφοκλή και ο
Τηλέμαχος, που περπάταγε δίπλα
στα πρώτα άλογα, δίνοντας τον
ρυθμό της πορείας, είχε
επιβραδύνει νομίζω το βήμα του,
σα να μην ήθελε να φτάσει τον
Σοφοκλή, σα να ήθελε να τον
αφήσει να προπορευέται, μα παρ'
όλα αυτά, κάτι συνέβη σε λίγο απ'
τη μια στιγμή στην άλλη — είχα την
αίσθηση πως περπατάω και μένω
επί τόπου, λες κι ο δρόμος είχε
γίνει κυλιόμενος τάπητος, κινούμενος

προς την αντίθετη κατεύθυνση, λες και μια αόρατη δύναμη είχε σηκώσει ελάχιστα το κάρρο δίπλα μου, έτσι που οι ρόδες γύριζαν στον αέρα, μόλις — μόλις ακουμπώντας στα χαλίκια, λες κι ο Σοφοκλής, εξακολουθώντας πάντα να βαδίζει μπροστά, παρασυρότανε προς τα πίσω απ' τον κυλιόμενο δρόμο και η πλάτη του όλο και πλησίαζε, όλο και ερχότανε κατά πάνω μου και οι σκούροι λεκέδες απ' τον ιδρωτα διακρίνονταν όλο και καθαρότερα στο πουκάμισό του, όλο και μικραίνει σταθερά η απόσταση που μας χώριζε, ώσπου έφτασε ο Σοφοκλής και πέρασε δίπλα μου κυλιόμενος και είδα πως είχε το δεξί του χέρι μέσα στο κρεμασμένο απ' τον ώμο του ταγάρι και το ταγάρι με ακούμπησε περνώντας από δίπλα μου, στα

αριστερά μου και την επόμενη στιγμή, άκουσα έναν πυροβολισμό και σκέφτηκα: «Τον σκότωσε!»

Σκέφτηκα πως ο Σοφοκλής είχε σκοτώσει τον Ταγματάρχη, που βάδιζε λίγο πιο πίσω από μένα, μαζί με τον υπίατρο Ροβήρο, τελευταίοι οι δυο τους της φάλαγγας. (Ο Ταγματάρχης βάδιζε συνήθως επικεφαλής, δίνοντας τον ρυθμό της πορείας, εκτός απ' τις ώρες που κοιμότανε, ή κρυπτογραφούσε τα μηνύματα. Ήταν φυσικό να μην έχει άλλες βάρδιες ο Ταγματάρχης, μπορούσε να κάθεται όση ώρα ήθελε στη στέγη και τον είχα υποπτευτεί πως μένει εκεί, χασομερώντας, σκυμμένος πάνω απ' το Αγγλο-ελληνικό Λεξικό —δεν ήξερα ακόμα

πως ήτανε **το Ευαγγέλιο***—
υποκρινόμενος πως εργάζεται,
γιατί βέβαια δεν μπορούσε να
ξαπλώσει, μια και είχε δίπλα του
τους δυο της βάρδιας στέγης.
Αργότερα, όταν μάθαμε τον κώδικα,
όταν είδα πόσο περίπλοκος ήταν
—ή μάλλον όχι, ήταν απλούστατος,
αλλά η κρυπτογράφηση και η
αποκρυπτογράφηση σου παίρνανε
πολλή ώρα— πείστηκα πως ο
Ταγματάρχης έκανε τίμια και
ευσυνείδητα τη δουλειά του,
δηλαδή, όσο το δυνατόν
γρηγορότερα). Τώρα όμως, ο
Ταγματάρχης βάδιζε τελευταίος,λες.

Ένα βιβλίο που έγραφε στο
εξώφυλλο Αγγλοελληνικό Λεξικό και
που μέσα ήταν το Ευαγγέλιο, στο
οποίο βασιζόταν ο
κρυπτογραφικός κώδικας.

και περίμενε τον Σοφοκλή, λες και ήθελε να είναι παρών στο σημείο που θα 'ρχιζε ο Σοφοκλής να βραδυπορεί. Μόλις άκουσα λοιπόν το πυροβολισμό, στράφηκα και είδα τον Σοφοκλή πεσμένον ανάσκελα στον δρόμο και τον Ροβήρο σκυμμένον από πάνω του. Ο Ταγματάρχης στεκότανε ασάλευτος, λίγο παράμερα.

— Είναι νεκρός; — τον άκουσα να λέει.

— Σχεδόν, — απάντησε ο Ροβήρος.— Τυφλό τραύμα εξ επαφής στον αριστερό πνεύμονα.

— Πονάει; — ξαναρώτησε ο Ταγματάρχης.

— Δε νομίζω. Έχει χάσει τις αισθήσεις του.

Τα κάρρα σταμάτησαν, όλοι τρέξανε να δουν, μα ο Ταγματάρχης τους έδιωξε διατάζοντάς τους να

συνεχίσουν την πορεία, όρισε
μόνον τέσσερις που θα μένανε
(μεταξύ των οποίων κι εγώ). Ο
Ροβήρος εξακολουθούσε να 'ναι
σκυμμένος πάνω απ' τον Σοφοκλή,
κρατώντας τον σφυγμό του. Ο
Ταγματάρχης έβγαλε να στρίψει
τσιγάρο κι αν κοίταζες το πρόσωπό
του, θα σχημάτιζες την εντύπωση
πως είναι πολύ ψύχραιμος, σχεδόν
αδιάφορος, τα δάχτυλά του όμως
τρέμανε ελαφρώς και δεν τα
κατάφερνε να στρίψει το τσιγάρο
του και τελικά το τσιγαρόχαρτο
σκίστηκε (ενώ ήταν μάστορας στο
στρίψιμο, ταχυδακτυλουργός
μπορώ να πω και το 'στριβε στο
τσάκα τσάκα το τσιγάρο, ακόμα και
με το 'να μόνο χέρι) και τότε εγώ,
βιάστηκα να βγάλω την αυτόματη
ταμπακέρα μου, να στρίψω τσιγάρο
και να του προσφέρω (για πρώτη

φορά, γιατί ως τα τότε οι σχέσεις μας ήτανε τυπικότερες) και ο Ταγματάρχης το δέχτηκε, το πήρε το έτοιμο τσιγάρο μου, άφησε να πέσει ο καπνός απ' το δικό του σκισμένο τσιγαρόχαρτο, το τσαλάκωσε, το πέταξε, άναψε το καλοστριμμένο μου τσιγάρο και τράβηξε μια βαθιά ρουφηξιά, τη στιγμή που ακούστηκε η φωνή του υπίατρου Ροβήρου, «Είναι νεκρός» — εννοώντας τον Σοφοκλή.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Στην κατάθεσή του ο αφηγητής μιλάει κατά βάση σε πρώτο πρόσωπο Ενικού ή Πληθυντικού. Συνήθως όμως παρεμβάλλει στην αφήγηση πράξεις και λόγια προσώπων-μελών της ομάδας. Στο

- απόσπασμα που διαβάσατε να βρείτε: α) Ποια πρόσωπα δρουν και μιλούν, β) Τι φανερώνει η συμπεριφορά τους, γ) Με ποιο τρόπο αποδίδει ο αφηγητής το λόγο τους, δ) Ποια εντύπωση δημιουργεί στον αναγνώστη αυτή η τεχνική της αφήγησης;
2. Να σχολιάσετε ιδιαίτερα τη συμπεριφορά του ταγματάρχη. Πώς τον χαρακτηρίζετε;
  3. Να παρακολουθήσετε τη στάση του Σοφοκλή στις διάφορες φάσεις και να τη σχολιάσετε.
  4. Σε ποιο τμήμα του αποσπάσματος υπάρχει αναδρομή και τι φανερώνει;

Άρης Αλεξάνδρου (1924-1978)

Γεννήθηκε στο Πέτρογκραντ (από το 1924 Λένινγκραντ και σήμερα Αγία Πετρούπολη) από πατέρα Έλληνα και μητέρα Ρωσίδα. Μικρός εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα. Γράφτηκε στην Ανωτάτη Εμπορική αλλά δεν συνέχισε τις σπουδές του. Πήρε μέρος στην Αντίσταση, εξορίστηκε, φυλακίστηκε. Από το 1967 και ως το θάνατό του έζησε αυτοεξόριστος στο Παρίσι. Έγραψε ποίηση: Ακόμα τούτη η Άνοιξη (1946), Άγονος γραμμή (1952), Ευθύτης οδών (1959).

**Πεζογραφία: Το κιβώτιο (1974),
Έξω απ' τα δόντια (δοκίμια,
1977). Έχει μεταφράσει πολλά
έργα κυρίως της κλασικής
ρωσικής λογοτεχνίας.**

Ιάκωβος Καμπανέλλης

Το παραμύθι χωρίς όνομα (απόσπασμα)

ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΑΥΤΟ ΕΡΓΟ του Καμπανέλλη αποτελεί διασκευή του γνωστού ομώνυμου αφηγήματος της Πηνελόπης Δέλτα. Η Πηνελόπη Δέλτα (1874-1941) έγραψε βιβλία για παιδιά (Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου, Μάγκας, Τα μυστικά του Βάλτου, Τρελαντώνης κ.ά.) που γνώρισαν μεγάλη επιτυχία και που διαβάστηκαν και από μεγάλους. Τέτοιο είναι και το Παραμύθι χωρίς όνομα που γράφτηκε, το 1910, όταν η Ελλάδα, με νωπή ακόμη την ταπείνωση του '97, προσπαθούσε να χαράξει μια πορεία αναγέννησης. Το «παραμύθι»

της Δέλτα είναι υπαινικτικό. Με σκληρή αλλά καλοπροαίρετη σάτιρα, με πίκρα αλλά και με αισιοδοξία κρίνει την Ελλάδα, τους άρχοντες και το λαό της.

Ο Καμπανέλλης έγραψε το έργο του το 1958-59. Το 1959 το έργο παίχτηκε από το θίασο του Βασίλη Διαμαντόπουλου και της Μαρίας Αλκαίου. Ο συγγραφέας κρατώντας τη γενική γραμμή, τη δράση και τα πρόσωπα του αφηγήματος, το διασκεύασε ελεύθερα, το διεύρυνε, το προσάρμοσε στην εποχή του και του έδωσε τους δικούς του στόχους και τους δικούς του υπαινιγμούς.

Στην πικρή και δραματική σάτιρα της Δέλτα ο Καμπανέλλης πρόσθεσε τη δική του, διατηρώντας όλη τη μαγεία και την αφέλεια του παραμυθιού και οικοδομώντας πάνω σ' αυτά ένα

θεατρικό έργο με πολιτικό και κοινωνικό περιεχόμενο.

Στο έργο αυτό του Καμπανέλλη υπάρχουν επιδράσεις από το «επικό θέατρο» του Μπρεχτ¹.

αφηγηματικά, με κίνηση και δράση συνόλου και όχι ατόμων, με ένα μόνο πρόσωπο συνδετικό σε όλη την πορεία του έργου (εδώ η Φτωχομάνα), με έντονη κοινωνική κριτική, με πολλή σάτιρα και λαϊκή θυμοσοφία, και με ανθρώπους «καλούς» ή «κακούς», ανάλογα με τις συνθήκες που ζουν. Στις μπρεχτικές επιδράσεις ανήκουν και τα τραγούδια που συνδέουν τις

---

1. Ο Μπέρτολτ Μπρεχτ (1898-1956) είναι Γερμανός θεατρικός συγγραφέας από τους μεγαλύτερους του αιώνα μας.

Θεατρικές εικόνες και που έχουν ένα «διδακτικό» περιεχόμενο.

Στη θεατρική εικόνα που ακολουθεί (δεύτερη εικόνα της πρώτης πράξης) δικάζεται ο Σιδεράς για κλοπή, ενώ στην πραγματικότητα είναι ο ίδιος το θύμα της κλοπής.

Ένας άνθρωπος του παλατιού (αρχικαγκελάριος Πανουργάκος στο αφήγημα της Δέλτα, αρχικελαριτζής εδώ) άρπαξε από το Σιδερά τα τρόφιμα που είχε αγοράσει και τα έδωσε στο βασιλιά.

(Το τραγούδι του Σιδερά που ακολουθεί, στήνεται και τραγουδιέται κατά την κρίση του σκηνοθέτη, κατά τρόπο που να βοηθά το πέραςμα στη Β' εικόνα του έργου, και να προωθεί την εξέλιξή του).

ΤΟΥ ΣΙΔΕΡΑ

Ωρα κακή, στο σιδερά,
κακό έστησε καρτέρι
κι ο μάστορης, το δίκιο του
φωνάζει
κι ας το ξέρει,
κάλλιο το χέρι να χτυπάς σε
δίκιοπο μαχαίρι.
Αχ, είναι δύσκολο πολύ
να βγει η αλήθεια στο κλαρί
και να λαλεί και να λαλεί
σαν πρωτοπέταχτο πουλί
αχ, είναι δύσκολο πολυ
και να λαλεί και να λαλεί.

ΕΙΚΟΝΑ ΔΕΥΤΕΡΗ Η ΔΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ

(Δικάζεται ο ΣΙΔΕΡΑΣ, ο πατέρας
της ΜΑΡΙΑΣ. Στέκει αριστερά με τα
χέρια δεμένα. Στο κέντρο ο

ΔΙΚΑΣΤΗΣ, όρθιος, πίσω από την έδρα του. Τη δίκη παρακολουθούν η **ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ**, αδερφή του **ΣΙΔΕΡΑ**, **Ο ΜΙΧΑΛΗΣ**, ο **ΓΙΑΝΝΗΣ**, ο **ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ**, ο **ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ**, ο **ΦΙΛΙΠΠΟΣ** κι άλλος λαός. Με το τέλος του τραγουδιού, παρακολουθούμε τη συνέχεια της δίκης).

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Ορκίζεσαι ότι είπες την αλήθεια;

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Αυτήν έλεγε σ' όλη του τη ζωή, δεν το βλέπεις απ' το χάλι του;

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Είναι κανείς που θέλει να παρουσιαστεί ως μάρτυς;

(Παύση).

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Μη χασομεράς, χριστιανέ μου, προχώρει στην καταδίκη!

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Κανείς;

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Κανείς. Σου το λέω γω.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Θα πάψεις;

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Μα δεν το βλέπεις χαρτί και καλαμάρι στο κούτελο ολονών; Ορίστε! «Κορόιδο είμαι να ανακατευτώ;»

(Το πλήθος γελά).

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τι γελάτε, βρε χάχηδες, δεν κοιτάτε το χάλι σας;

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Θα μ' αφήσεις να κάνω τη δουλειά μου;

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Αμ αν είναι δουλειά αυτή που κάνεις κι εσύ!...

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Άλλο ένα τέτοιο καρφί και σε κλείνω να του κάνεις παρέα.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Μακάρι, αδερφός μου είναι. Έλα κι εσύ Μαρία, παιδί μου... μας αναλαβαίνει το κράτος.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Δεν έχω καιρό για αστεία!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Μα ανακατεύτηκα εγώ στη δουλειά σου; Εσύ δικάζεις αυτόν και γω δικάζω αυτούς.

(Το πλήθος γελά).

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Και πότε θα βγει η απόφαση;

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Αμ έχει βγει, κακομοίρηδες!

ΣΠΥΡΟΣ: Δε μας τη λες γιατί δεν την ξέρουμε!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Αν είχατε τόση δα τσίπα θα την ξέρατε. Αλλά πού τώρα πια. Να το, βρε, το χάλι σας! Δικάζουνε μπροστά σας έναν αθώο και το ξέρετε πως είναι αθώος... κι όμως μου μασάτε μαστίχα αντί να σας πνίξει το δίκιο και να τα κάνετε λίμπα εδώ πέρα.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Σκασμός!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Μην ανάβεις!

**Εντάξει, παραφέρθηκα, το
παραδέχομαι! Κάν' τη δουλειά σου.**

**ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Ορκίζεσαι ότι είπες την
αλήθεια;**

**ΣΙΔΕΡΑΣ: Πού ζεις, κύριε δικαστή
μου, πού ζεις;**

ΔΙΚΛΣΤΗΣ: Γιατί;

**ΣΙΔΕΡΑΣ: Δεν τον ξέρεις καθόλου
τον άνθρωπο και μου κάνεις κι αυτή
την περίπλοκη δουλειά;**

**ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Μα τι γίνεται, που να
πάρει ο διάολος! εγώ δικάζω εσένα,
αυτή αυτούς και τώρα εσύ εμένα;**

**ΣΙΔΕΡΑΣ: Μα ρωτάς κάτι
πράγματα!**

**ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Είναι τυπική νομική
ερώτηση!**

**ΣΙΔΕΡΑΣ: Αυτά που σου είπα,
χριστιανέ μου, δεν ήταν λόγια,
ήτανε αίμα και συ με ρωτάς αν**

ήτανε αλήθεια;
ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Τέλος!
ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τ' ακούσατε; Είπε
τέλος. Τώρα θα βγάλει και την
απόφαση και πάει... Τέλος και για
σας δηλαδή.

(Μπαίνει η **ΜΑΡΙΑ**
λαχανιασμένη).

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Ησυχία!
ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Φχαριστώ. Λοιπόν,
εγώ φεύγω τώρα, αλλά πριν να
φύγω θα σας κάνω να γελάσετε
άλλη μια φορά... για να μη σας
αφήσω κακοκαρδισμένους. Σας
μιλά μια γυναίκα που 'μεινε
ανύπαντρη και χωρίς παιδιά, με το
έτσι θέλω. Καταλαβαίνετε τι πάει να
πει αυτό; Κι ήμουνα ωραία και
λιμπιστή... Θα το θυμάστε οι
συνομήλικοι. Ε, λοιπόν, εγώ σας

λέω ότι γι' αυτό πεινάτε και
κακομοιριάζετε και σωτηρία δεν
έχετε. Γιατί χάσατε την μπέσα και
τη ζωηράδα σας. Και δεν υπάρχει
χαρά στη ζωή χωρίς ζωηράδα και
μπέσα. Όχι, δεν υπάρχει,
κλαψομούρηδες!... Μη βιάζεσαι,
κύριε Δικαστή!... Στάσου να φύγω
πρώτα. Διάβασε καθαρά την
απόφαση να την ακούσουνε. Κι αν
κάνεις κάνα σκόντο, κάν' το γι'
αυτούς, όχι για μας. Εμάς μη μας
λυπάσαι, μας φτάνει που 'μαστε
καθαροί. Πάμε Μαρία... Γεια σου
Χρύσανθε!

ΣΙΔΕΡΑΣ: Γεια σου... Γεια σου
Μαρία.

ΜΑΡΙΑ: (Πάει να κλάψει μα η θεία
της τη σταματά μ' ένα τράβηγμα).

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τι σου είπα;
(Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ τους κλείνει το
δρόμο).

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: (Μπαίνει κρατώντας το καλάθι της). Μη φεύγεις.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: (Στη ΜΑΡΙΑ). Εσένα το λέει;

ΜΑΡΙΑ: Σε μένα.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Και ποιος είναι αυτός, να 'χουμε καλό ρώτημα:

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: (Στη ΜΑΡΙΑ). Μην το μαρτυρήσεις.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Δεν είμαστε καλά που θα 'χει τώρα και μυστικά από μένα!

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Μαρία, σε γύρευα.

ΜΑΡΙΑ: Τι να με κάνεις!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Βρε παιδάκι μου, εδώ καιγόμαστε, ερωτοδουλειές θα κοιτάμε;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Είχες δίκιο για τον πατέρα σου. Γι' αυτό σε γύρευα, για να σου το πω.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Να σε χαρώ. Αμ αυτό, νεαρέ μου, εμείς το ξέρουμε.

Αν σου βαστά ανέβα κει πάνω να
το φωνάξεις. (Παύση). Πολλά
γυρεύω ε;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Ναι.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Πάμε (Την τραβά).

ΜΑΡΙΑ: Τουλάχιστο χαίρομαι που
το πιστεύεις.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Αυτός είναι ο γιος
του φαρμακοποιού;

ΜΑΡΙΑ: Όχι, το βασιλόπουλο.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τι;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Προς Θεού, ας μείνει
μεταξύ μας!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Ε. όχι! ε, όχι μεταξύ
μας, αφού με μια σου κουβεντούλα
αθρώνεται ένας νοικοκύρης
άνθρωπος. Αυτό είναι
ανεσούμουρδο,* αφέντη μου.

ανεσούμουρδο: αφύσικο,
ακατανόητο.

ΜΑΡΙΑ: Ασ' τονε θεία!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Δεν έχει δικαίωμα να σωπαίνει.

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Έχεις μια γλώσσα!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Έχω. Και μετανιώνω που κατηγορήσα αυτούς τους ρεμπεσκέδες. Άδικο είναι να τους θέλω καλύτερους από την υψηλότητά σου.

(Θόρυβος. Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ ρίχνει μια ματιά θυμού στη ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ και πλησιάζει στην έδρα).

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Ένας μάρτυρας!

ΦΩΝΕΣ: Να εξετασθεί!... να εξετασθεί!

ΣΙΔΕΡΑΣ: Ωραία περνάμε, έτσι;

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Λυπούμαι, κύριε μάρτυς, αλλά η διαδικασία έληξε.

Τώρα διαβάζω την απόφαση.

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Αφού δε διαβάστηκε ακόμη, έχω δικαίωμα να καταθέσω.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Μάρτυς υπερασπίσεως

ή κατηγορίας;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Υπερασπίσεως.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Περίεργο! Ορκίζεσαι να πεις την αλήθεια;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Ορκίζομαι.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Όνομα;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Θα φανερώσω ποιος είμαι, αλλά μόνο στο δικαστήριο.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Η δίκη είναι δημόσια, μυστικοί μάρτυρες δεν επιτρέπονται.

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Ο Σιδεράς είναι αθώος.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Μιλάς στον αέρα, η μαρτυρία σου δεν πιάνεται.

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Μα είναι αλήθεια ό,τι σας είπε!

ΣΙΔΕΡΑΣ: Μην τον πιέζεις, λεβέντη μου! Μπορεί μαζί να φάγανε τις κότες και τη γλώσσα!

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Όχι, δεν τα φάγανε αυτοί!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τότε γιατί τα

κουκουλώνει;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Άλλους θέλει να κρύψει.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Και θα την πληρώσουμε μεις:

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Πολύ φωνάζεις, κυρά μου.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Τότε πες του ποιος είσαι, αλλιώς δεν πετυχαίνεις τίποτα!

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: (Στον ΔΙΚΑΣΤΗ). Θα 'ρθω να σε βρω σπίτι σου και θα σου πω ποιος είμαι κι όλα τ' άλλα.

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Να μας ζήσει ο γιος του Βασιλιά!

(Θόρυβος και μετά νεκρική ησυχία).

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Έρχεται και μας λέει πως έχουμε δίκιο... αλλά να μας δώσει δίκιο ούτε κι αυτός δεν τολμάει. **Τάλε κουάλε*** αφέντης του

τάλε κουάλε: ολόιδιος.

σιναφιού του. Ψέματα;
ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: (Πλησιάζει τρέμοντας
το ΔΙΚΑΣΤΗ). Ορκίζομαι να πω την
αλήθεια.

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Τι πας να κάνεις,
αφέντη μου!

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Ο αρχικελαριτζής του
παλατιού χτύπησε το Σιδερά, του
πήρε τα πράγματα και τα 'φερνε
στο παλάτι...

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Κύριε ελέησον!...

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Υψηλότατε, το ξέρει ο
κηδεμών σας ότι ήρθατε εδώ;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: (Δείχνει το ΣΙΔΕΡΑ).
Γιατί τον έχετε δεμένο; Δεν είναι
κλέφτης!...

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Υψηλότατε, σας βεβαιώ
εξ ίδιας πείρας ότι όποιος
ανακατεύεται με τα πίτουρα τον
τρώνε οι κότες!

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: (Παραζαλισμένος όπως
είναι, πιάνει μόνο μια «λέξη»)... Την

κότα και το χοιρομέρι τα φάγαμε ο
μπαμπάς μου, η μαμά μου, εγώ
και...

ΦΤΩΧΟΜΛΝΑ: (Σ' όλους). Τ'
ακούτε;

ΔΙΚΑΣΤΗΣ; Και τι μ' αυτό; Μια κότα
υπάρχει στον κόσμο; (Στον
ΠΡΙΓΚΙΠΑ). Για πέστε μου,
υψηλότατε, πώς ξέρετε ότι η κότα
που εφάγατε, ήταν η ίδια με την εν
λόγω κότα;

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Γιατί ήταν μαζί με το
χοιρομέρι!...

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Θα πάμε και στο
χοιρομέρι!

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: (Στον ΠΡΙΓΚΙΠΑ).

Ήπιατε και μαυροδάφνη;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: ...Εγώ δεν πίνω, ο
μπαμπάς μου ήπια...

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: (Στη ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ).

Μα τέλος πάντων (Στον ΠΡΙΓΚΙΠΑ).
Σας παρακαλώ, υψηλότατε, πώς

ήταν αυτή η κότα; Είχε τίποτα στη γεύση που να αποδεικνύει ότι ανετράφη σε περιβόλι...

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: ...Ήταν πολύ νόστιμη...

ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ: Χωριάτικη καλοθρεμμένη κότα!

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: (Έξω φρενών). Ποιος τη μαγείρεψε υψηλότατε, είναι καλός μάγειρας;

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ: Δεν ξέρω... (Κοιτάζει έντρομος γύρω του κι ύστερα παίρνει δρόμο και φεύγει...)

ΔΙΚΑΣΤΗΣ: Και πώς θα συνεχίσω τώρα εγώ... εεε; (Μαζεύει τη δικογραφία, τ' άλλα χαρτιά, το σφυράκι του). Διακοπή, διακόπτω, η συνεδρίαση διακόπτεται, διακόπτομεν...

(Φεύγει. Το ακροατήριο τον γιουχάρει).

(Η ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ κι η ΜΑΡΙΑ
τρέχουν κοντά στο ΣΙΔΕΡΑ και
σχεδόν ταυτόχρονα ο ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ
που «κάτι» τον έχει φέρει πολύ
μπροστά στο προσκήνιο, - μακριά απ'
τους άλλους, φωνάζει...).

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Για σωπάστε όλοι!...
Για σωπάστε...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Τι τρέχει;

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Τι ακούς... (Στους
άλλους που πλησιάζουν). Τι
ακούτε;...

ΓΙΑΝΝΗΣ: Ταμπούρλο;

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Ταμπούρλο
βέβαια!...

ΣΠΥΡΟΣ: Και καμπάνες!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Τι να τρέχει;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Πυρκαϊά θα 'ναι!...

ΜΙΧΑΛΗΣ: Και πού 'ν' ο καπνός;

ΓΙΑΝΝΗΣ: Ακούονται φωνές εκεί
κάτω!

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Ναι, ναι, από κει!...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Μυστήριο
πράμα!...

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Τι καθόμαστε δω,
άντε πάμε να δούμε!

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: (Μπαίνει φουριόζος). Κι
εσείς εκεί πάτε;

ΦΩΝΕΣ: Ναι!...

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Πάμ' όλοι μαζί...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Τι να 'ναι,
άκουσες;

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: (Στέκει, τους κοιτάζει μ'
απορία). Εεεε;... Δεν έχετε ιδέα;

ΦΩΝΕΣ: Όχι!...

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Ήρθε η βοήθεια!

ΦΩΝΕΣ:.....Ποια βοήθεια;

(Στέκουν μια στιγμή να το
συνειδητοποιήσουν και ύστερα
ξεσπάνε σε ζήτω, χοροπηδάνε,
αγκαλιάζονται, φιλιούνται. Όλοι
εκτός απ' το ΜΙΧΑΛΗ που τους
κοιτάζει και κουνά το κεφάλι
οικτίροντάς τους).

ΜΙΧΑΛΗΣ: Τρίχες!
ΦΩΝΕΣ: (Στο ΦΙΛΙΠΠΟ). Εσύ πού το 'μαθες; Ποιος σου το 'πε:
ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Όλοι το λένε!
ΜΙΧΑΛΗΣ: Κουραφέξαλα!
ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Άντε πάμε...
ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Πάμε... έλα Μιχάλη!...
ΜΙΧΑΛΗΣ: Άλλη φορά...
ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Έρθε το δάνειο!!!
ΜΙΧΑΛΗΣ: Δες το πρώτα κι ύστερα!...
ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Άι φάε τη γλώσσα σου, παλιογρουσούζη, τζαναμπέτη άνθρωπε!...
ΜΙΧΑΛΗΣ: Κάνε πέρα!...
ΓΙΑΝΝΗΣ: Ρε Μιχάλη, δε χείρεσαι; Έρθε σου λένε!
ΜΙΧΑΛΗΣ: Το 'δες!
ΣΠΥΡΟΣ: Βάρα του μια να σκάσει, ως εδώ μ' έχει φέρει!
ΜΙΧΑΛΗΣ: Για βάρα...
ΣΠΥΡΟΣ: (Πάει και τον αρπάζει απ'

το πουκάμισο). Άκου δω ρε παλιόστομα!

ΜΙΧΑΛΗΣ: (Τον σπρώχνει). Κάτω τα ξερά σου.

ΣΠΥΡΟΣ: (Τον πετάει κάτω). Κάτω τα δικά σου ξερά...

(Αρπάζονται στο ξύλο, πέφτουν κι οι άλλοι για να τους χωρίσουν, γίνεται μέγας σαματάς).

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Άντε λοιπόν σταματάτε, δε θα προλάβουμε...

(Σταματάνε τον καβγά και φεύγουνε αφήνοντας τον ξυλοδαρμένο

ΜΙΧΑΛΗ καταγής. Ο **ΣΙΔΕΡΑΣ** –με λυμένα χέρια– η **ΦΤΩΧΟΜΑΝΑ** κι η **ΜΑΡΙΑ** είναι ακόμη εδώ και έρχονται να βοηθήσουν το **ΜΙΧΑΛΗ** να σηκωθεί. Με το τραγούδι του **ΜΙΧΑΛΗ** που ακολουθεί τελειώνει η εικόνα και κάνουμε πέρασμα στην επόμενη).

ΤΟΥ ΜΙΧΑΛΗ

**Άσπρισε η κούτρα σου,
Μιχάλη,
αλλά μυαλό δε λέει να βάλει.
Μωρ' λένε όχι στους πολλούς,
τα βάνουνε με τους τρελούς,
Μιχάλη μου, κύριε Μιχάλη
μου!**

**Ξεχνάς τι λέγαν οι παλιοί,
που 'χανε γνώση πιο πολλή!
Κείνο που θέλουν οι πολλοί
σκύβ' ο ουρανός και το φιλεί,
Μιχάλη μου, κύριε Μιχάλη
μου!**

**Κράτα το στόμα σου κλειστό,
κράτα για σένα το σωστό,
κι άσε με μένα τον κουτό
κατά πώς θέλω να γλεντώ
το χάλι μου, κύριε Μιχάλη
μου...**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Να αφηγηθείτε με δικά σας λόγια τη θεατρική σκηνή που διαβάσατε.
2. Τι σατιρίζει εδώ ο συγγραφέας; Να επισημάνετε τα κυριότερα θέματα.
3. Το αποτέλεσμα της σάτιρας είναι γέλιο ή κλαυσίγελος; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
4. Η φτωχομάνα είναι λιγότερο αυστηρή με το δικαστή και περισσότερο με τον κόσμο. Γιατί; Ευθύνεται ο κόσμος για ό,τι γίνεται;
5. Η φτωχομάνα είναι βασικό πρόσωπο του έργου. Να μελετήσετε το ήθος της.

- 6. Ποιες δυσκολίες δημιουργεί στο δικαστή η ομολογία του Πρίγκιπα;**
- 7. Πού έγκειται η αντίθεση (και η σύγκρουση) του Μιχάλη με τους άλλους; Πώς παρουσιάζεται ο τύπος του Μιχάλη;**
- 8. Να αναλύσετε το περιεχόμενο των δυο τραγουδιών. Πώς συνδέονται με τη θεατρική εικόνα και με την κοινωνική κριτική που ασκεί ο συγγραφέας;**

Ι ά κ ω β ο ς
Κ α μ π α ν έ λ λ η ς

Γεννήθηκε στη Νάξο το 1922 και σπούδασε σχεδιαστής. Από τις αρχές του 1943 ως το Μάη του 1945 ήταν κρατούμενος των Γερμανών στο στρατόπεδο του Μαουτχάουζεν. Επιστρέφοντας άρχισε να ασχολείται με το θέατρο και αναδείχτηκε σε έναν από τους καλύτερους θεατρικούς συγγραφείς. Τα έργα του, που έχουν παιχτεί με επιτυχία από διάφορους θιάσους, περιλαμβάνονται σε τρεις τόμους

με τον τίτλο Θέατρο Α, Β, Γ (εκδ. Κέδρος). Πιο γνωστά είναι Η αυλή των θαυμάτων, Η ηλικία της νύχτας, Οδυσσέα γύρισε σπίτι. Έγραψε επίσης σενάρια για τον κινηματογράφο (Στέλλα, Δράκος κ.ά.) και το πεζογράφημα Μαουτχάουζεν, χρονικό από την εμπειρία του στο στρατόπεδο των Ες-Ε

Σκηνή από την Αποικία των τιμωρημένων(Πειραματικό Θέατρο Ριάλδη, 1970-71)

Τα ψάθινα καπέλα (απόσπασμα)

Οι ΑΔΕΛΦΕΣ Μαρία, Ινφάντα και Κατερίνα ζουν στο εξοχικό σπίτι τους στην Κηφισιά με τη μητέρα τους, τον παππού και τη θεία τους Τερέζα. Οι γονείς τους είναι χωρισμένοι. Τα κορίτσια περνούν τα εφηβικά τους χρόνια. Τη ζωή τους, τρία καλοκαίρια στο εξοχικό σπίτι, αφηγείται η Κατερίνα. Στο μυθιστόρημα δίνονται με νεανική χάρη και νοσταλγία οι προσδοκίες και οι συγκινήσεις της εφηβικής ηλικίας.

Από χτες ο καιρός είναι στη βροχή, μα δε λέει να βρέξει. Συννεφιάζει, βγαίνει ο ήλιος, ξανασυννεφιάζει, αυτό γίνεται. Λίγες ψιχάλες παν να

πέσουν, όμως μένουν στον αέρα,
αναδίνοντας το άρωμα της ένωσής
τους με τη γη που ακόμα δεν έγινε.
Τα δέντρα, αναποφάσιστα,
λυγίζουν πότε από δω πότε από
κει, οι ρίζες κι οι κορμοί ζητάν νερό,
τα φύλλα θέλουν ήλιο. Σκοτεινιάζει,
ο ουρανός χαμηλώνει, όλα
χαμηλώνουν. Τα ζώα φοβούνται. Οι
κότες κουρνιαξάνε, τα κουνέλια
κάθονται μαζεμένα και
γλείφονται, οι κατσίκες ρίχνουν
γύρω βλέμματα ανήσυχα. Κι ο
Μαυρούκος φοβότανε. Κατέβαζε
την κομμένη του ουρά, τα μάτια του
παρακαλούσαν, φαινόταν το ένα
του δόντι σα να το 'χε ξεχάσει έξω
από το στόμα, και δεν το κουνούσε
από κοντά μοπλάκα που τον
σκεπάζει είναι στέρα, κανένας
άνεμος δεν μπορεί να τη σηκώσει.

**Βροντάει. Μια αστραπή.
Κλείνουμε τα μάτια γιατί τη μεγάλη
λάμψη δεν την αντέχουμε.
Κρυώνουμε λίγο, μόλις, κι αυτό το
κρύο είναι πιο δυνατό απ' τα χιόνια
του χειμώνα. Βουβοί κοιτάζουμε
έξω απ' το τζάμι, δεν τολμάμε να
κάνουμε μια κίνηση, πιάστηκε η
ανάσα μας, πνιγόμαστε, μια στιγμή
και θα χαθούμε.**

**Τότε πιάνει η βροχή. Ένα
δάκρυ που δε θα φτάσει ποτέ ως τα
μάτια μας μας ανακουφίζει, γελάμε.**

**— Ευχάριστο, λέει ο
παππούς, πολύ ευχάριστο.**

**Αυτό για τον παππού θα πει
ωφέλιμο για τα δέντρα.**

**— Ναι, πολύ, λέει κι η θεία
Τερέζα, τάχα για τα δέντρα, ενώ
χαίρεται μόνο που θα μπορέσει να
λουστεί με βρόχινο νερό.**

Η μητέρα δε μιλάει, τον πατέρα τον γνώρισε μέρα βροχερή.

Θα 'θελα να τρέξω έξω, να χαρώ. Μα θα βρεχόμουν. Κάθουμαι μαζεμένη στον καναπέ, σα γάτα, δίχως σκέψη ακούω τη βροχή. Κάτι μαζεύεται μέσα μου που δεν ξέρω, που με γεμίζει χαρά κι αγωνία.

Ξαλαφρώνω μόνο όταν τραγουδάω, όταν γράφω λίγες λέξεις σ' άσπρο χαρτί, ή ζωγραφίζω σχήματα φανταστικά, πολλούς κύκλους τον ένα μέσα στον άλλο ή τριφύλλια με τέσσερα φύλλα.

— Πάρε ένα βιβλίο, ένα κέντημα, λέει η μητέρα. Δε μ' αρέσει να σε βλέπω με σταυρωμένα τα χέρια.

— Δεν μπορώ.

— Τι θα πει δεν μπορείς;

— Θα πει πως δεν μπορώ.

Το βλέμμα της ανάβει, ύστερα γίνεται παγερό. Δε φτάνει ποτέ μέχρι το θυμό η μητέρα, σταματάει λίγο πριν, και τούτο είναι φοβερό, είναι σα να σε πνίγει. Θα 'πρεπε να με δείρεις, μητέρα, για την αυθάδειά μου, η παλάμη σου να πέσει απάνω μου βαριά. Σηκώνουμαι να της ζητήσω συγχώρεση, μα ντρέπουμε και σταματάω· την κοιτάζω λοξά, φαίνεται λυπημένη. Πλησιάζω τότε το τζάμι και χτυπάω τα δάχτυλά μου στο γυαλί· παίζω ένα σκοπό της μόδας, το αριστερό μου πόδι κρατάει το ρυθμό. Το βλέμμα της χαϊδεύει την πλάτη μου, μ' έχει κιόλας συγχωρέσει. Τότε δε βαστάω. Βγαίνω τρέχοντας απ' το δωμάτιο, να πάω να κλάψω. Η βροχή πέφτει απάνω μου άφθονη, τα μαλλιά μου κολλάνε στα κροτάφια. Η μητέρα θα με είδε απ'

το τζάμι, όμως δε με φώναξε. Η ώρα περνάει, με κυριεύει σιγά σιγά η ευδαιμονία που έρχεται μετά τα δάκρυα.

— Κατερίνα, τρελάθηκες;

Είναι η Μαρία. Βγαίνει απ' το σπίτι με την κουκούλα της κι έρχεται και με τραβάει απ' το χέρι. Είναι πολύ τρυφερή, όταν δεν την απορροφάει ολότελα ο εαυτός της.

— Θα πλευριτώσεις, λέει.

Είσαι μούσκεμα. Έλα μέσα να σε τρίψω.

Άβουλη, αφήνουμε. Πετάει τα ρούχα μου ένα ένα, με τυλίγει στ' άσπρο μπουρνούζι.

— Άσε με, της λέω. Εσένα τι σε νοιάζει;

Κι όπως με κοιτάει μ' απορία:

— Τι σε νοιάζει αν αρρωστήσω; Τι σας νοιάζει;

Ίσως, αν αρρώσταινα, η μητέρα να μ' αγαπούσε πιο πολύ. Θα μου ανασήκωνε το κεφάλι για να μου δώσει να πιω νερό, θα με παρακαλούσε να φάω, το βράδυ στο σκοτάδι θα μου χάραιδευε το μέτωπο, κι η κάμαρα θα μύριζε γιατρικά και λουλούδια. Κι εγώ, μια νύχτα που θα 'χα πολύ πυρετό. Θα της έλεγα...

— Το ξέρεις πως ώρες ώρες γίνεσαι κακιά; μου ψιθυρίζει η Μαρία.

Τα χέρια της βαραίνουν στο κορμί μου, με τρίβει πιο δυνατά από πριν.

— Μαρία, ποιον θα παντρευτείς; τη ρωτάω τότε.

— Εσένα τι σε νοιάζει; λέει και γελάει.

— Μα πώς, με νοιάζει. Τα βράδια, πριν κοιμηθώ, σας

συλλογίζουμαι, κι εσένα και την
Ινφάντα, και τη μητέρα και τον
πατέρα, και λίγο τη θεία Τερέζα και
τον παππού. Πώς θα 'ναι η ζωή μας
αργότερα, ρωτιέμαι, τι θα κάνουμε;
Γιατί πρέπει κάτι να κάνουμε, ε, δεν
πρέπει, Μαρία;

Η βροχή έχει πάψει, δεν
κατάλαβα ποια στιγμή. Τα δέντρα
μόνο στάζουν κι οι σταλαγματιές
τους γίνονται κόκκινες, κίτρινες,
πράσινες μες στον αέρα χρώματα
του ουράνιου τόξου.

— Τι θες να πεις, Κατερίνα;

— Να μην αφήνουμε τον ήλιο
να μας καίει το πετσί και τη βροχή
να μας μουσκεύει, έτσι...

— Να τα βάλουμε με το Θεό
λοιπόν, ε;

Σωπαίνω. Δεν ήθελα να πω
αυτό, το Θεό τον σέβουμαι.

— Να τα βάλουμε με το Θεό
λοιπόν; ξαναλέει η Μαρία και
περιμένει την απάντησή μου σα να
εξαρτιέται απ' αυτήν η ζωή της.

— Ώρες ώρες σκέφτομαι τον
Προμηθέα και...

Τότε ξεσπάει. Γελάει όπως
ποτέ ως τα τώρα δεν έχει γελάσει.

— Τρέλα που την έχεις!
φωνάζει. Μήπως θα 'θελες να γίνεις
και συ Προμηθέας; Μα σαν τι
νομίζεις πως είμαστε, μυρμήγκια
είμαστε, τ' ακούς; μυρμήγκια.

Σοβαρεύεται για λίγο, σμίγει
τα φρύδια. Μια αόρατη ασπίδα είναι
μπροστά στο κορμί της. Το νιώθω
πως αμύνεται. Από τι αλήθεια;

— Πάντως εμένα, λέει, δε με
τρελαίνουν αυτές οι ιστορίες. Θέλω
να ζήσω σαν τα φυτά και σαν τα
ζώα. Τα άλλα είν' όλα ψεύτικα.

— Ποια άλλα; ρωτάω. Δε σε καταλαβαίνω. Όσο για τον Προμηθέα τον ανάφερα γιατί θυμήθηκα μια έκθεση που μας είχαν βάλει στο σχολειό «πώς βλέπετε τον Προμηθέα».

Ορθώνουμαι κι εγώ, κλείνουμαι στο καβούκι μου. Δε σμίγω τα φρύδια, όμως ο λαιμός μου ψηλώνει, ψηλώνει... Η Μαρία με κοιτάει στα μάτια, το ξέρει πως λέω ψέματα.

— Εσύ ζητάς απ' τη ζωή πράγματα εξαιρετικά, ψιθυρίζει. Εγώ όχι. Γιατί ξέρω πως η καθημερινή ζωή είναι που κρύβει τη μεγαλύτερη δύναμη.

Αθόρυβα κλείνει την πόρτα πίσω της. Το μπουρνούζι έχει γλιστρήσει απ' τους ώμους μου και, αφηρημένα, κοιτάω το κορμί μου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Στην πρώτη παράγραφο με μικρές χαρακτηριστικές εικόνες αποδίδονται η αβεβαιότητα του καιρού πριν από τη βροχή και οι αντιδράσεις των φυτών και των ζώων. Να επισημάνετε τις εικόνες.
2. Ποια ψυχική διάθεση δημιουργεί στους ανθρώπους ο καιρός α) πριν από τη βροχή και β) όταν άρχισε να βρέχει; (Να διαβάσετε προσεχτικά το κείμενο από «Βροντάει ... μέρα βροχερή» υπογραμμίζοντας τα χωρία που θα στηρίξουν την απάντησή σας).
3. Η εφηβεία είναι μια δύσκολη ηλικία: τα συναισθήματα μεταβάλλονται από τη μια στιγμή στην άλλη και την παροδική σκληρότητα τη διαδέχεται μια

μεγάλη ευαισθησία. Μπορείτε να το διαπιστώσετε αυτό από τις αντιδράσεις της Κατερίνας;

4. Ποιο πρόσωπο από το οικογενειακό περιβάλλον ενδιαφέρει περισσότερο την Κατερίνα και γιατί; (Προτού απαντήσετε να επισημάνετε τα σχετικά χωρία).

Μ α ρ γ α ρ ί τ α
Λ υ μ π ε ρ ά κ η
(1 9 1 9 -
2 0 0 1)

Γεννήθηκε το 1919
στην Αθήνα και
σπούδασε Νομικά.
Στη Λογοτεχνία

εμφανίστηκε το 1945 με το μυθιστόρημα Τα Δέντρα. Την επόμενη χρονιά δημοσίευσε Τα ψάθινα καπέλα, που θεωρήθηκε πολύ αξιόλογο έργο. Μετά το μυθιστόρημα Ο Άλλος Αλέξανδρος (1950), η πεζογράφος στράφηκε προς το θέατρο. Θεατρικά έργα της: Η γυναίκα του Κανδαύλη, Οι Δαναΐδες, Ο Άγιος Πρίγκιψ, και η θεατρική μετάπλαση του μυθιστορήματος Ο Άλλος Αλέξανδρος.

Το ποτάμι (διήγημα)

**ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ
Ζητείται ελπίς (1954).**

Η διαταγή ήτανε ξεκάθαρη:
Απαγορεύεται το μπάνιο στο
ποτάμι, ακόμα και να πλησιάζει
κανένας σε απόσταση λιγότερο
από διακόσια μέτρα. Δε χώραγε
λοιπόν καμιά παρανόηση. Όποιος
την παρέβαινε τη διαταγή, θα
πέρναγε στρατοδικείο.

Τους τη διάβασε τις προάλλες
ο ίδιος ο ταγματάρχης. Διέταξε
γενική συγκέντρωση, όλο το τάγμα,
και τους διάβασε. Διαταγή της

Μεραρχίας! Δεν ήτανε παίξε γέλασε.

Είχανε κάπου τρεις βδομάδες που είχαν αράξει δώθε από το ποτάμι. Κείθε από το ποτάμι ήταν ο εχθρός, οι Άλλοι όπως τους λέγανε πολλοί.

Τρεις βδομάδες απραξία. Σίγουρα δε θα βάσταγε πολύ τούτη η κατάσταση, για την ώρα όμως επικρατούσε ησυχία.

Και στις δυο όχθες του ποταμού, σε μεγάλο βάθος, ήτανε δάσος. Πυκνό δάσος. Μες στο δάσος είχανε στρατοπεδεύσει και οι μεν και οι δε.

Οι πληροφορίες τους ήτανε πως οι Άλλοι είχανε δυο τάγματα εκεί. Ωστόσο, δεν επιχειρούσαν επίθεση, ποιος ξέρει τι λογαριάζανε να κάνουν. Στο μεταξύ, τα φυλάκια, και από τις δυο μεριές, ήταν εδώ κι

εκεί κρυμμένα στο δάσος, έτοιμα για παν ενδεχόμενο.

Τρεις βδομάδες! Πώς είχανε περάσει τρεις βδομάδες! Δε θυμόντουσαν σ' αυτόν τον πόλεμο, που είχε αρχίσει εδώ και δυόμισι χρόνια περίπου, άλλο τέτοιο διάλειμμα σαν και τούτο.

Όταν φτάσανε στο ποτάμι, έκανε ακόμα κρύο. Εδώ και μερικές μέρες, ο καιρός είχε στρώσει. Άνοιξη πια!

Ο πρώτος που γλίστρησε κατά το ποτάμι ήτανε λοχίας. Γλίστρησε ένα πρωινό και βούτηξε. Λίγο αργότερα, σύρθηκε ως τους δικούς του, με δυο σφαίρες στο πλευρό. Δεν έζησε πολλές ώρες.

Την άλλη μέρα, δυο φαντάροι τραβήξανε για κει. Δεν τους ξαναείδε πια κανένας. Ακούσανε

μονάχα πολυβολισμούς, και ύστερα
σιωπή.

Τότε βγήκε η διαταγή της
Μεραρχίας.

Ήτανε ωστόσο μεγάλος
πειρασμός το ποτάμι. Τ' ακούγανε
που κυλούσε τα νερά του και το
λαχταρούσανε. Αυτά τα δυόμισι
χρόνια, τους είχε φάει η βρώμα.
Είχανε ξεσυνηθίσει ένα σωρό
χαρές. Και να, τώρα, που είχε
βρεθεί στο δρόμο τους αυτό το
ποτάμι. Αλλά η διαταγή της
Μεραρχίας...

— Στο διάολο η διαταγή της
Μεραρχίας! είπε μέσ' από τα δόντια
του κείνη τη νύχτα.

Γύριζε και ξαναγύριζε και
ησυχία δεν είχε. Το ποτάμι
ακουγότανε πέρα και δεν τον άφηνε
να ησυχάσει.

Θα πήγαινε την άλλη μέρα, θα πήγαινε οπωσδήποτε. Στο διάολο η διαταγή της Μεραρχίας!

Οι άλλοι φαντάροι κοιμόντουσαν. Τέλος τον πήρε κι αυτόν ο ύπνος. Είδε ένα όνειρο, έναν εφιάλτη. Στην αρχή, το είδε όπως ήτανε: ποτάμι. Ήτανε μπροστά του αυτό το ποτάμι και τον περίμενε. Κι αυτός, γυμνός στην όχθη, δεν έπεφτε μέσα. Σα να τον βάσταγε ένα αόρατο χέρι (...)

Ξύπνησε βαλαντωμένος· δεν είχε ακόμα φέξει...

Φτάνοντας στην όχθη, στάθηκε και το κοίταζε. Το ποτάμι! Όστε υπήρχε λοιπόν αυτό το ποτάμι; Όρες ώρες, συλλογιζότανε μήπως δεν υπήρχε στ' αλήθεια. Μήπως ήτανε μια φαντασία τους, μια ομαδική ψευδαίσθηση.

Είχε βρει μια ευκαιρία και τράβηξε κατά το ποτάμι. Το πρωινό ήτανε θαύμα! Αν ήτανε τυχερός και δεν τον παίρνανε μυρουδιά... Να πρόφταινε μονάχα να βουτήξει στο ποτάμι, να μπει στα νερά του, τα παρακάτω δεν τον νοιάζανε.

Σ' ένα δέντρο, στην όχθη, άφησε τα ρούχα του, και όρθιο πάνω στον κορμό, το τουφέκι του. Έριξε δυο τελευταίες ματιές, μια πίσω του, μην ήτανε κανένας από τους δικούς του, και μια στην αντίπερα όχθη, μην ήτανε κανένας από τους Άλλους. Και μπήκε στο νερό.

Από τη στιγμή που το σώμα του, ολόγυμνο, μπήκε στο νερό, τούτο το σώμα που δυόμισι χρόνια βασανιζότανε, που δυο τραύματα το είχανε ως τώρα σημαδέψει, από τη στιγμή αυτή ένωσε άλλος

άνθρωπος. Σα να πέρασε ένα χέρι
μ' ένα σφουγγάρι μέσα του και να
τα 'σβησε αυτά τα δυόμισι χρόνια.

Κολυμπούσε πότε
μπρούμυτα, πότε ανάσκελα.
Αφηνότανε να τον πηγαίνει το
ρεύμα. Έκανε και μακροβούτια...

Ήταν ένα παιδί τώρα αυτός ο
φαντάρος, που δεν ήταν παρά
εικοσιτριώ χρονώ κι όμως τα
δυόμισι τελευταία χρόνια είχαν
αφήσει βαθιά ίχνη μέσα του.

Δεξιά κι αριστερά, και στις
δυο όχθες, φτερουγίζανε πουλιά,
τον χαιρετούσανε περνώντας πότε
πότε από πάνω του.

Μπροστά του, πήγαινε τώρα
ένα κλαδί που το έσερνε το ρεύμα.
Βάλθηκε να το φτάσει μ' ένα
μονάχα μακροβούτι. Και το
κατάφερε. Βγήκε από το νερό
ακριβώς δίπλα στο κλαδί. Ένιωσε

μια χαρά! Αλλά την ίδια στιγμή είδε ένα κεφάλι μπροστά του, κάπου τριάντα μέτρα μακριά.

Σταμάτησε και προσπάθησε να δει καλύτερα.

Και κείνος που κολυμπούσε εκεί τον είχε δει, είχε σταματήσει κι αυτός. Κοιτάζονταν.

Ξανάγινε αμέσως αυτός που ήτανε και πρωτύτερα: ένας φαντάρος που είχε κιόλας δυόμισι χρόνια πόλεμο, που είχε έναν πολεμικό σταυρό, που είχε αφήσει το τουφέκι του στο δέντρο.

Δεν μπορούσε να καταλάβει αν αυτός αντίκρυ του ήτανε από τους δικούς του ή από τους Άλλους. Πώς να το καταλάβει; Ένα κεφάλι έβλεπε μονάχα. Μπορούσε να 'ναι ένας από τους δικούς του. Μπορούσε να 'ναι ένας από τους Άλλους.

Για μερικά λεπτά, και οι δυο τους στέκονταν ακίνητοι στα νερά. Τη σιωπή διέκοψε ένα φτάρνισμα. Ήταν αυτός που φταρνίστηκε, και κατά τη συνήθειά του βλαστήμησε δυνατά. Τότε εκείνος αντίκρου του άρχισε να κολυμπάει γρήγορα προς την αντίπερα όχθη. Κι αυτός όμως δεν έχασε καιρό. Κολύμπησε προς την όχθη του μ' όλη του τη δύναμη. Βγήκε πρώτος. Έτρεξε στο δέντρο που είχε αφήσει το τουφέκι του, το άρπαξε. Ο Άλλος, ό,τι έβγαινε από το νερό. Έτρεχε τώρα κι εκείνος να πάρει το τουφέκι του.

Σήκωσε το τουφέκι του αυτός, σημάδεψε. Του ήτανε πάρα πολύ εύκολο να του φυτέψει μια σφαίρα στο κεφάλι. Ο Άλλος ήτανε σπουδαίος στόχος έτσι καθώς έτρεχε ολόγυμνος, κάπου είκοσι μέτρα μονάχα μακριά.

**Όχι, δεν τράβηξε τη
σκανδάλη. Ο Άλλος ήταν εκεί,
γυμνός όπως είχε έρθει στον
κόσμο. Κι αυτός ήταν εδώ, γυμνός
όπως είχε έρθει στον κόσμο.**

Δεν μπορούσε να τραβήξει.

**Ήτανε και οι δυο γυμνοί. Δυο
άνθρωποι γυμνοί. Γυμνοί από
ρούχα. Γυμνοί από ονόματα. Γυμνοί
από εθνικότητα. Γυμνοί από τον
χακί εαυτό τους.**

Δεν μπορούσε να τραβήξει.

**Το ποτάμι δεν τους χώριζε τώρα,
αντίθετα τους ένωνε.**

Δεν μπορούσε να τραβήξει. Ο

**Άλλος είχε γίνει ένας άλλος
άνθρωπος τώρα, χωρίς άλφα
κεφαλαίο, τίποτα λιγότερο, τίποτα
περισσότερο.**

Χαμήλωσε το τουφέκι του.

**Χαμήλωσε το κεφάλι του. Και δεν
είδε τίποτα ως το τέλος, πρόφτασε**

να δει μονάχα κάτι πουλιά που φτερουγίσανε τρομαγμένα σαν έπεσε από την αντικρινή όχθη η τουφεκιά, κι αυτός, γονάτισε πρώτα, ύστερα έπεσε με το πρόσωπο στο χώμα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ο συγγραφέας δεν καθορίζει στο διήγημά του ούτε τον τόπο, ούτε το χρόνο, ούτε την ταυτότητα των αντιπάλων. Τι νομίζετε ότι επιδιώκει με αυτή την αοριστία;**
- 2. Τι θέλει να πει ο συγγραφέας στις παραγράφους: «Δεν μπορούσε να τραβήξει. Ήτανε κι οι δυο γυμνοί... τίποτα περισσότερο».**
- 3. Όλα στο διήγημα τείνουν στο να οδηγηθεί ο αναγνώστης σε**

ορισμένα συμπεράσματα. Ποια είναι αυτά κατά τη γνώμη σας;

Α ν τ ώ ν η ς
Σ α μ α ρ ά κ η ς

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1919 και σπούδασε Νομικά. Είναι από τους πιο πολυδιαβασμένους συγγραφείς της γενιάς του. Στα έργα του ασχολείται με προβλήματα της εποχής μας. Ως τώρα έχει εκδώσει τα εξής βιβλία: Διηγήματα: Ζητείται ελπίς (1954), Αρνούμαι (1961), Το διαβατήριο(1973). Μυθιστορήματα: Σήμα κινδύνου (1959), Το λάθος (1965). Μεταφράστηκε σε πολλές ξένες γλώσσες.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 4ου ΤΟΜΟΥ

Στρατής Τσίρκας: Αριάγνη (απόσπασμα - Ακυβέρνητες πολιτείες, Αριάγνη εκδ. Κέδρος).....	5
Διδώ Σωτηρίου: Οι νεκροί περιμένουν (απόσπασμα).....	40
Δημήτρης Χατζής: Ο Σιούλας ο ταμπάκος(διήγημα – Το τέλος της μικρής μας πόλης).....	67
Το φονικό της Ιζαμπέλας Μόλναρ (διήγημα – απόσπασμα, Σπουδές, εκδ. Καστανιώτης).....	103

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ τυπώνονται από το ΙΤΥΕ- ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

**Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από
δικαιώματα (copyright), ή η χρήση
του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς
τη γραπτή του Υπουργείου Παιδείας,
Διά Βίου Μάθησης και
Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ- ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.**